

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 110

Archeologienota Coupure Links 53 te Gent (Oost-Vlaanderen).

JANSSENS DAVID

TRUST bvba

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2017
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Bart De Smaele, Hadewijch Pieters
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba.

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 10 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 10 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 10 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 10 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 11 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 11 -
2.6	Randvoorwaarden	- 12 -
2.7	Werkwijze	- 12 -
3	Assessmentrapport.....	- 21 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 21 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 23 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 23 -
3.2.2	Quartaair geologisch	- 24 -
3.2.3	Bodem	- 26 -
3.2.3.1	Bodemtype	- 26 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie	- 27 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 28 -
3.2.3.4	Landgebruik	- 29 -
3.2.3.5	Gewestplan.....	- 30 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 31 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 31 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 36 -
3.3.2.1	Panoramisch zicht op Gent, 1534.....	- 36 -
3.3.2.2	Kaart van Jacob Deventer, 1559.....	- 38 -
3.3.2.3	3.3.2.3 Civitates Orbis Terrarum (1572-1617).....	- 39 -
3.3.2.4	Kaart van Horenbault (1619)	- 40 -
3.3.2.5	Kaart van Hondius Sanderus (1642)	- 41 -
3.3.2.6	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 41 -
3.3.2.7	Kaart van M. Seutter en J.M. Probst (1780)	- 43 -

3.3.2.8	Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections, Louis De Vreese (1799)	- 44 -
3.3.2.9	Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854)	- 45 -
3.3.2.10	Plan de Gand (Saurel) (1878)	- 47 -
3.3.2.11	Topografische kaarten ministerie Openbare Werken en Wederopbouw (1950 – 1970)	- 48 -
3.3.2.12	Orthofoto's	- 49 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied	- 49 -
4	Besluit	- 52 -
4.1	Besluit gespecialiseerd publiek	- 52 -
4.1.1	Archeologische waardering	- 52 -
4.1.2	Potentieel op kennisvermeerdering	- 52 -
4.1.3	Afweging noodzakelijk onderzoek	- 53 -
4.1.4	Samenvatting	- 54 -
4.2	Besluit breed publiek	- 54 -
5	Bibliografie	- 55 -
6	Lijst van figuren	- 57 -
7	Bijlagen	- 58 -
8	Plannenlijst	- 59 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2017A163
Site	Gent – Coupure Links 53
Projectsigle ADEDE	GEN-COU
Ligging	Coupure Links 53 9000 Gent
Bounding Box	Punt 1 (NO): X: 104472,601m Y:193125,859m Punt 2 (ZW): X:104446,947m Y:193082,806m
Topografische kaart	Zie plannr. 1 (onderaan paragraaf)
Kadaster	Kadaster Gent 3 ^{de} Afdeling Sectie F nrs. 674g2 & 674a3 Zie plannummer 3
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Opdrachtgever	Trust bvba
Aard van de vervolgwerken	Aanleg ondergrondse parking na afgraving binnentuin. Verdieping bestaande kelder. Renovatie bestaande woning
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Bart De Smaele 2015/00070
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Janssens, D., 2017, Archeologienota Coupure Links 53 te Gent (Prov. Oost-Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 110, Gent.
Grootte projectgebied	658,84m ²
Periode uitvoering	December 2016 – Januari 2017
Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek
Verstoorde zones	Zie plannummer 4

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-COUPURE LINKS

Plannr. 1
Topografische kaart

2017A163

16/01/2017

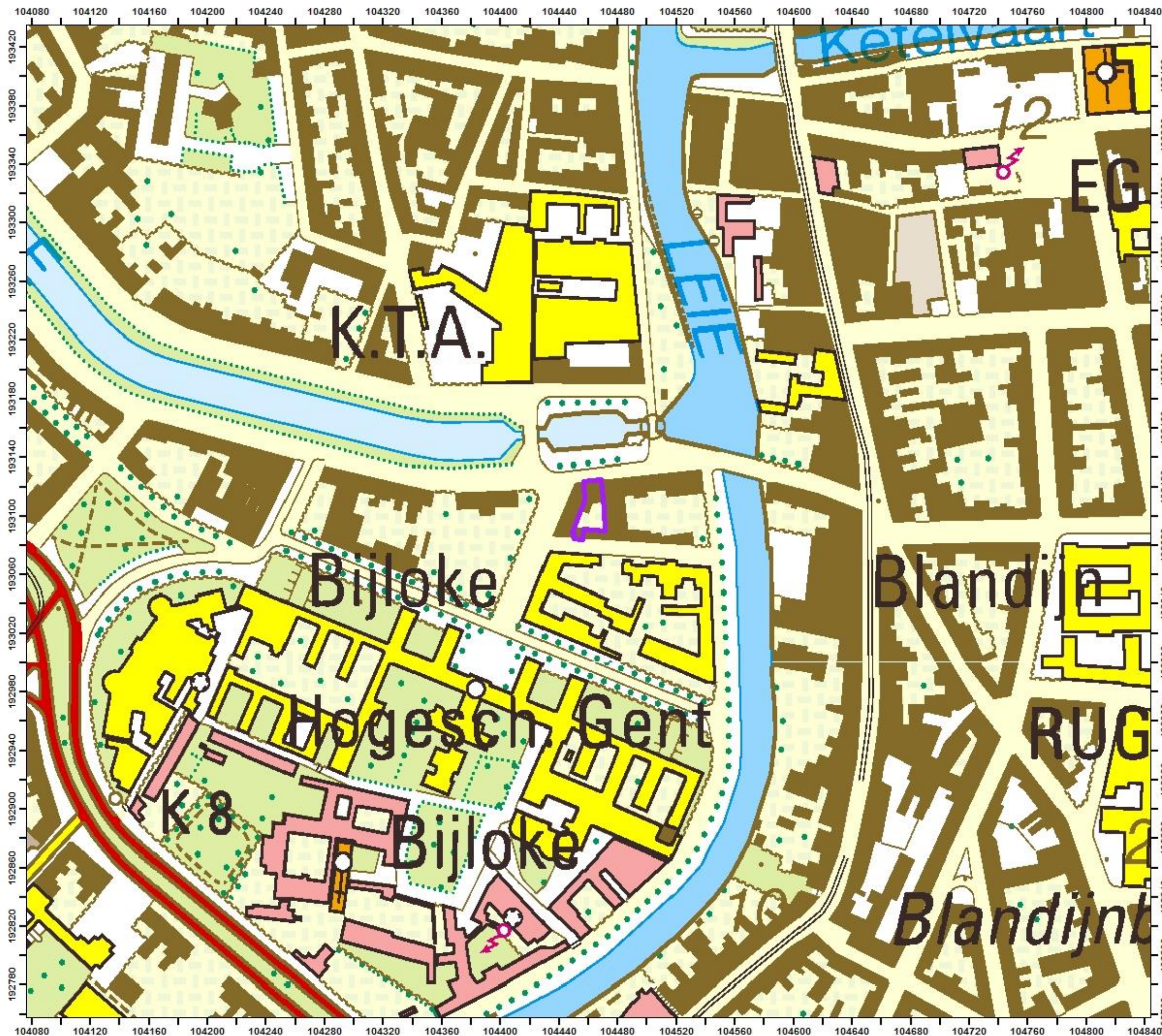
© AGIV

Legende

 projectgebied

0 180
Meter

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-COUPURE LINKS

Plannr. 2
Orthofoto

2017A163

16/01/2017

© AGIV

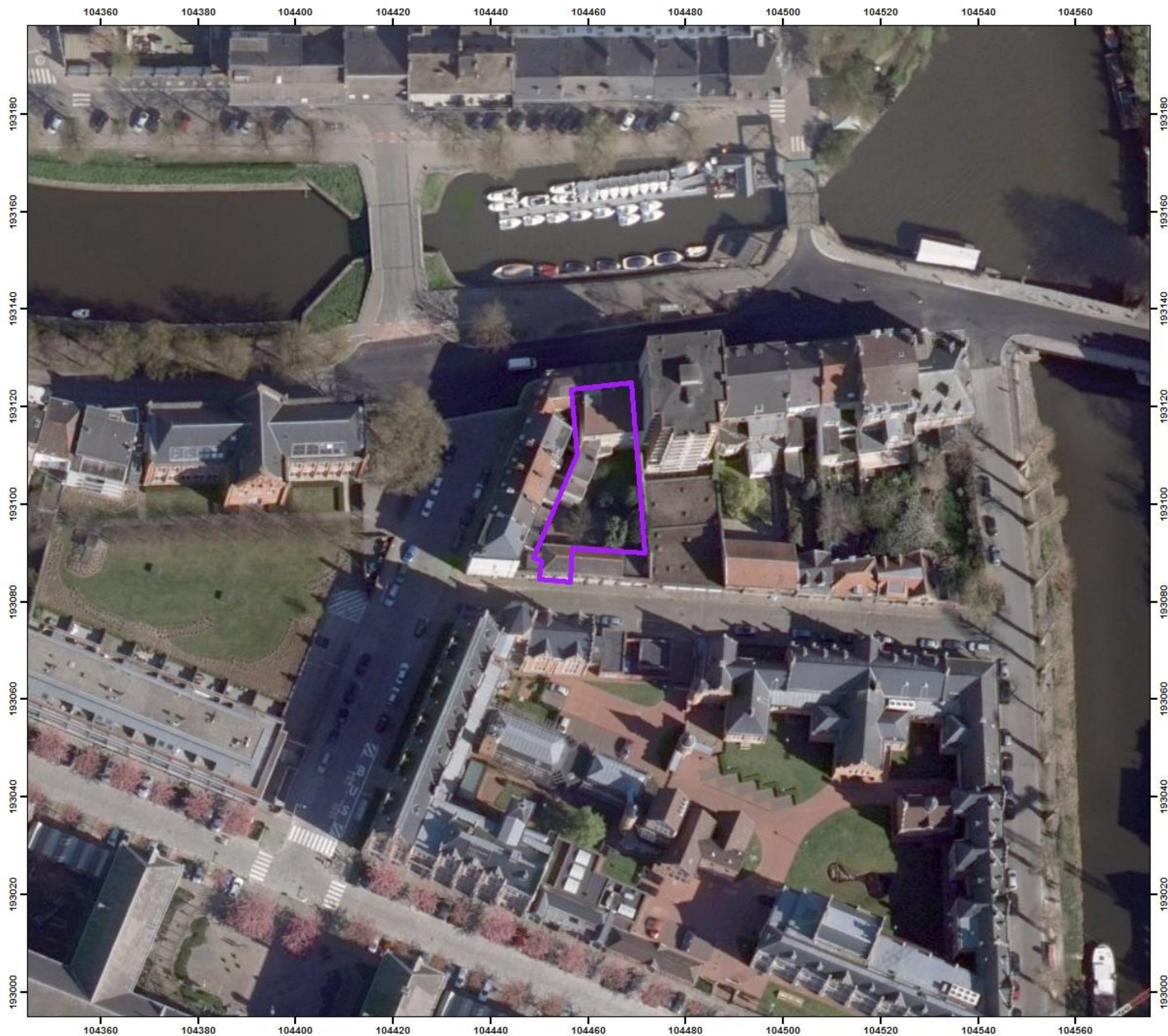
Legende

projectgebied

0 50
Meter

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-COUPURE LINKS

Plannr. 3
Kadaster

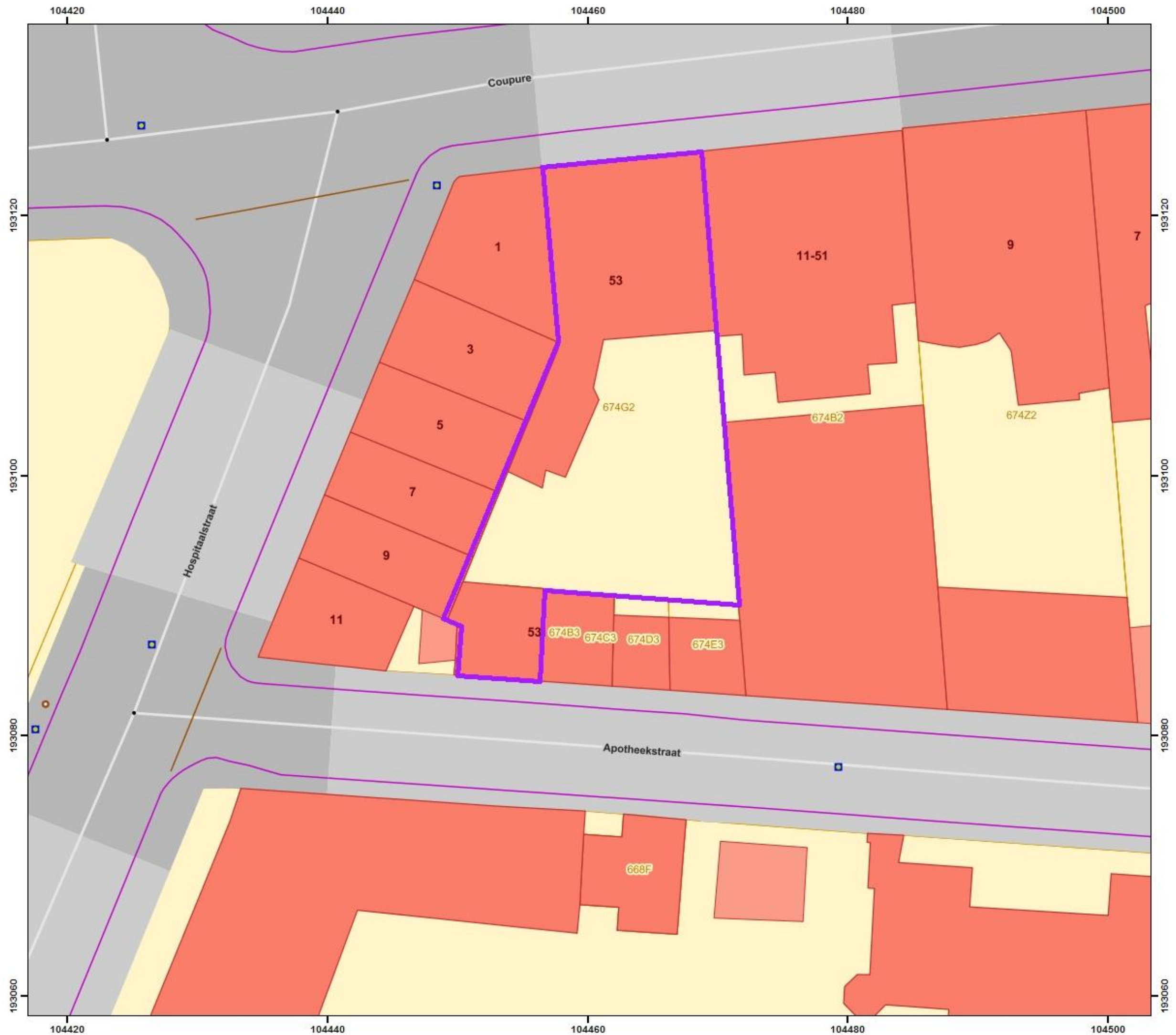
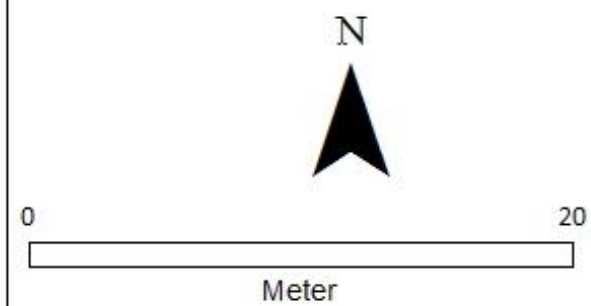
2017A163

16/01/2017

© AGIV

Legende

 projectgebied

ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-COUPURE LINKS

Plannr. 4

Gekende verstoringen

2017A163

16/01/2017

© AGIV

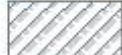
© ElementArchitecten

Legende

 projectgebied

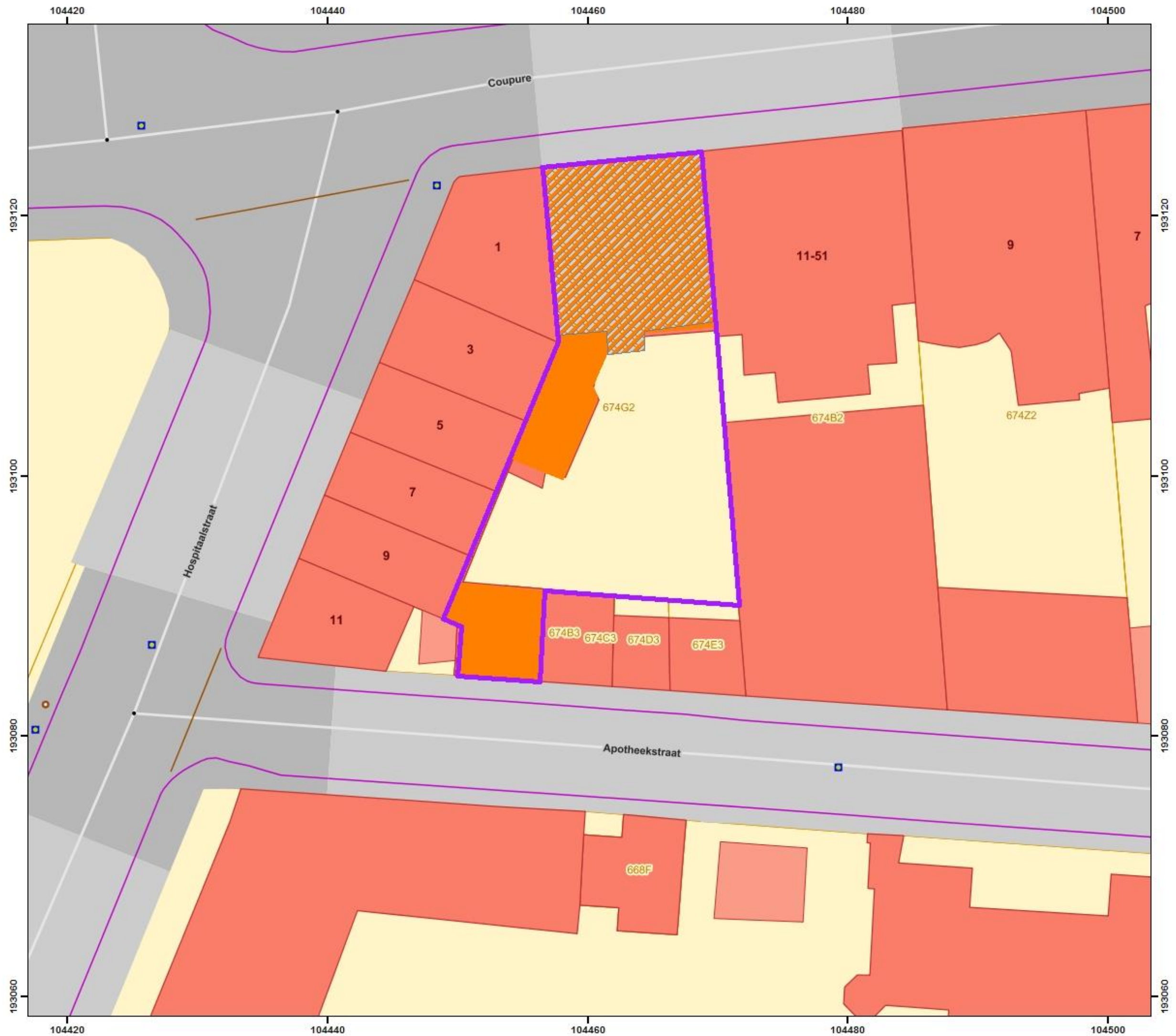
Gekende verstoring (verstoringdiepte)

 Bebouwing (onbekend)

 Onderkeldering (-2,1m)

0 20
Meter

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen het onderzoeksgebied is tot op heden nog geen archeologisch (voor)onderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd. In de onmiddellijke en ruimere omgeving van het projectgebied zijn wel een aantal CAI-meldingen die op het Geoportaal van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) terug te vinden zijn. Deze meldingen geven zicht op een archeologisch verleden in het gebied en worden besproken in §3.4 *Archeologische situering van het projectgebied*. In dit hoofdstuk zullen enkel de relevante sites met betrekking tot het onderzoeksgebied besproken worden.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij het onderzoeksgebied in een vastgestelde archeologische zone ligt, het perceeloppervlak meer dan 300m² bedraagt en de bodemingreep meer dan 100m². De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een plan van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- *Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?*
- *Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?*
- *Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?*
- *Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?*

- *Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?*
- *Is er vervolgonderzoek nodig? Indien wel, welke methodiek is het meest geschikt?*

2.4 Huidige situatie projectgebied

Binnen het onderzoeksgebied bevindt zich momenteel ter hoogte van Coupure Links reeds een bebouwing. Het betreft een Breedhuis van vier traveeën onder zadeldak (pannen) met vier latere dakkapellen. Neoclassicistische lijstgevel van 1866, gecementeerd en aangepast in eerste helft 20ste eeuw. Omlijste steekboogvensters. Later toegevoegde, licht uitspringende erker met gebogen kroonlijst. Rechtertravee op bovenverdieping afgelijnd door geblokte hoekbanden. Kroonlijst op modillons¹. Het gebouw is onderkelderd tot op een diepte van ca. 2 meter ten opzichte van de straatzijde. Achterliggend aan dit gebouw bevindt zich een tuinzone waarbinnen beplanting aanwezig is. Achteraan deze tuinzone, ter hoogte van de apotheekstraat bevindt zich een hoevegebouw dat momenteel dienst doet als garages voor personenwagens. Doorsnedes werden eveneens bijgevoegd in Bijlage 1

Voor een inplantingsplan van de bestaande toestand wordt verwezen naar plannr. 5.

2.5 Beschrijving geplande werken

De bouwheer wenst binnen het onderzoeksgebied een cohousing te realiseren. Hierbij zullen verschillende ingrepen in de bodem plaatsvinden. Enerzijds wordt de bestaande kelder van het gebouw uitgegraven tot een diepte van 90 cm ten opzichte van het maaiveld over een totale oppervlakte van ca. 140m². De tuinzone kent een afgraving van 3 meter evenals 1 garage binnen het koetsgebouw. Volgend op deze afgraving wordt ter hoogte van de tuinzone een ondergrondse parking voorzien. De toegang tot de ondergrondse parking zal gebeuren via een autolift die voorzien wordt binnen één van de bestaande garages in het koetshuis. Hierdoor zal er ook een afgraving tot 3m plaatsvinden binnen het koetshuis. De totale oppervlakte waarop deze ingreep zal plaatsvinden bedraagt 320m².

De bestaande gebouwen worden behouden, de ingrepen behelzen enkel een uitbreiding ervan. De bestaande funderingen worden echter mee verdiept. Andere werken omvatten het aanbouwen van

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Burgerhuis, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/20208> (geraadpleegd op 11 januari 2017).

bovengrondse terrassen die geen verstoring van het bodemarchief veroorzaken. Doorsnedes werden eveneens bijgevoegd in bijlage 2.

Voor een inplantingsplan van de bestaande toestand wordt verwezen naar plannr. 6.

2.6 Randvoorwaarden

Door de huidige toestand van het terrein is het onmogelijk om eventueel verder (voor)onderzoek met ingreep in de bodem uit te voeren. Hierdoor dient mogelijk vervolgonderzoek uitgevoerd te worden in de vorm van een uitgesteld traject.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

Overzicht geconsulteerde kaarten:

- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede bestaande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart

- Quartair geologische kaart
- Erosiegevoeligheidskaart
- Potentiële bodemerosiekaart
- Bodemtypekaart
- Bodemgebruiksbestand
- Gewestplan
- Historische situering:
 - Panoramisch zicht Gent, 1534
 - Kaart van Jacob Deventer, 1559
 - Civitates Orbis Terrarum, 1572-1617
 - Kaart van Horenbault, 1619
 - Kaart van Hondius Sanderus, 1642
 - Militaire kaart van Ferraris, 1777
 - Kaart van M. Seutter en J.M. Probst, 1780
 - Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections, Louis De Vreese (1799)
 - Vandermaelen kaarten, 1846-1854
 - Parcellair plan van Gérard, 1854
 - Kaart van Saurel, 1878
 - Plan instantane de la ville de Gand van Hoste, 1896-1899
 - Kaart van Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, 1950-1970
 - Luchtfoto 1979-1990
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris onroerend erfgoed

 ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-COUPURE LINKS

Plannr. 5
Inplanting bestaande toestand

2017A163 16/01/2017

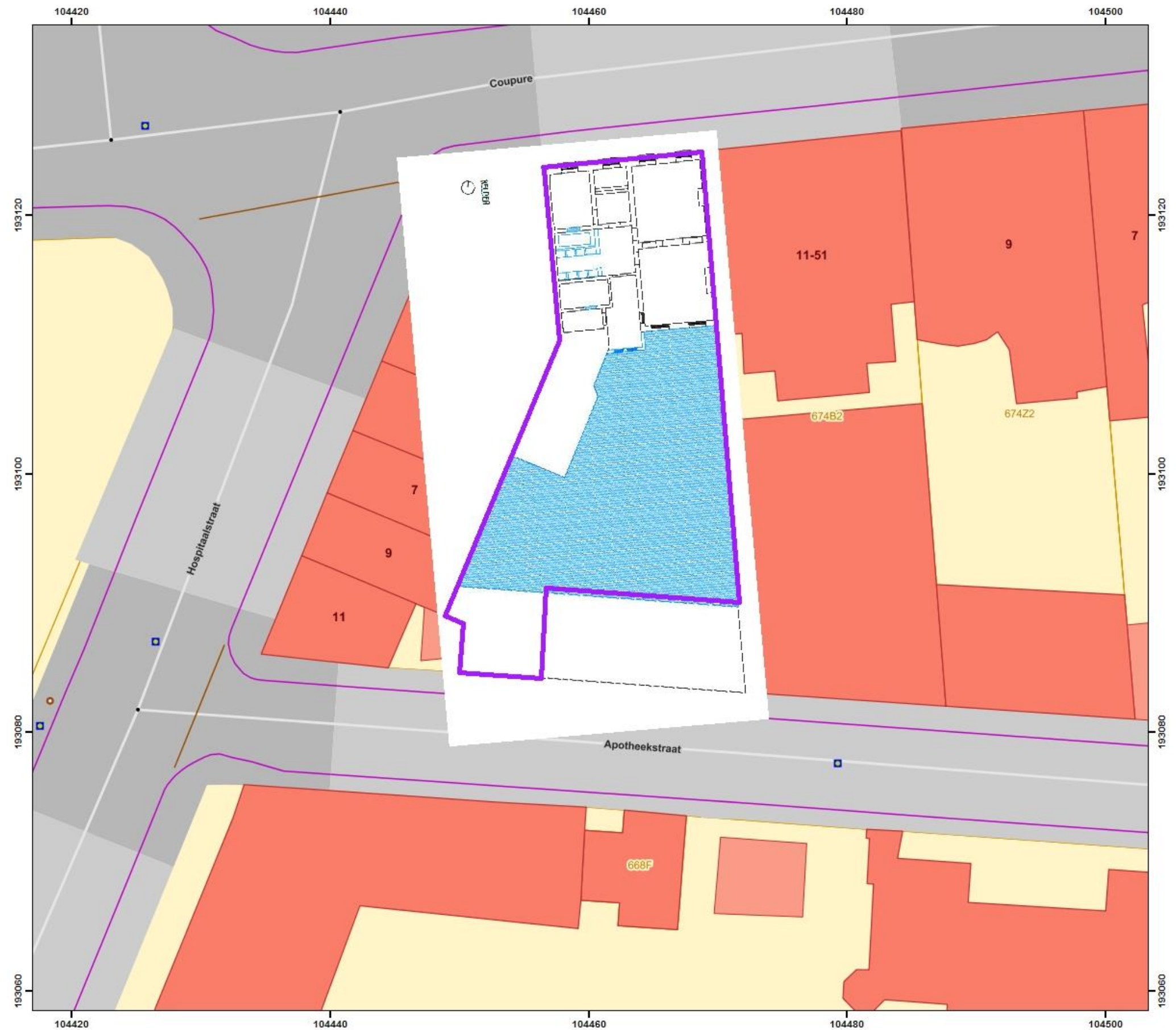
© AGIV
© Elementarchitecten

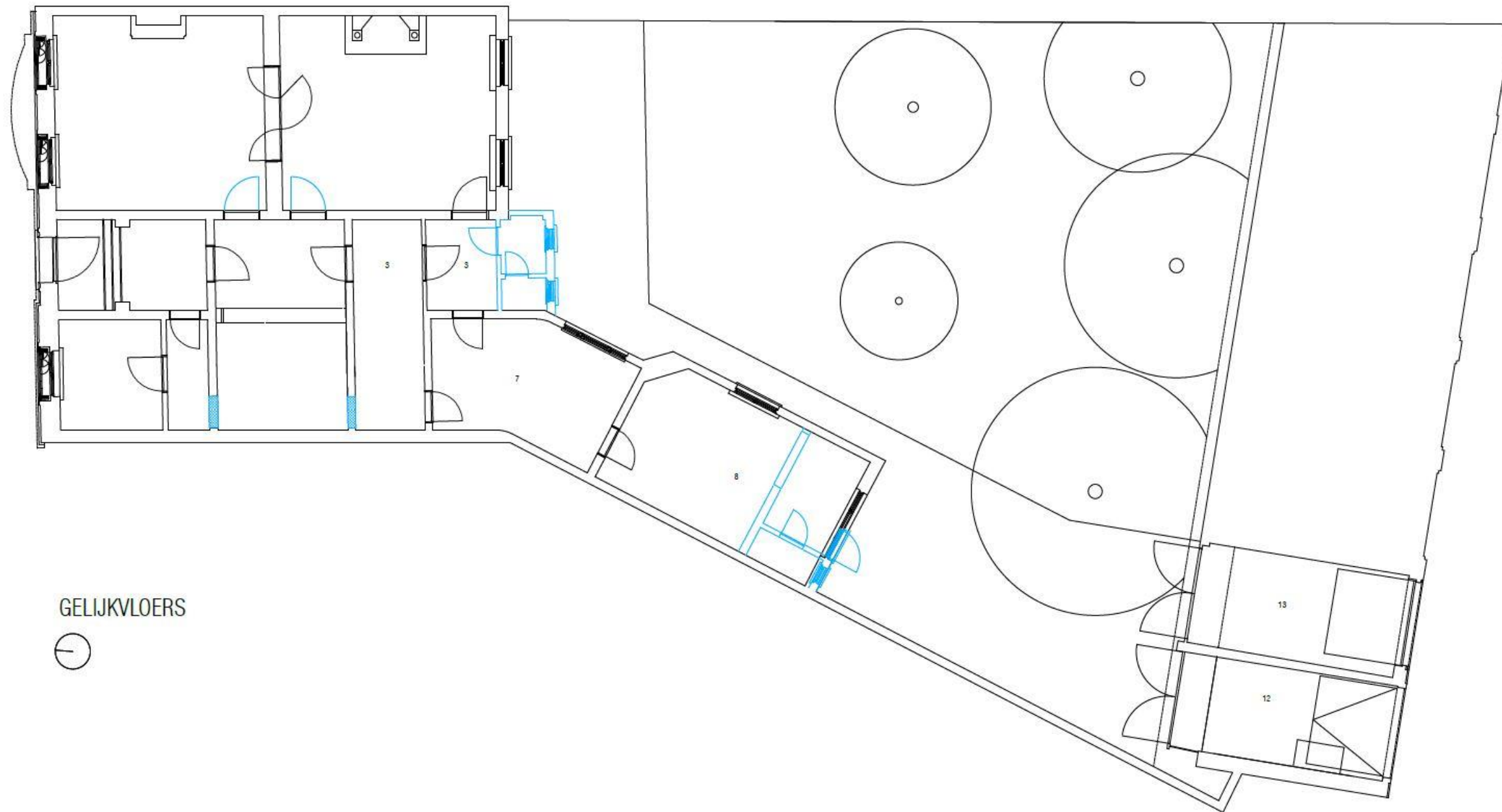
Legende

 projectgebied

 N

0 20
Meter

Doorsnede bestaande toestand

 ADEDE
SEARCH & RECOVERY

GENT-COUPURE LINKS

Plannr. 6
Inplanting geplande toestand

2017A163 16/01/2017

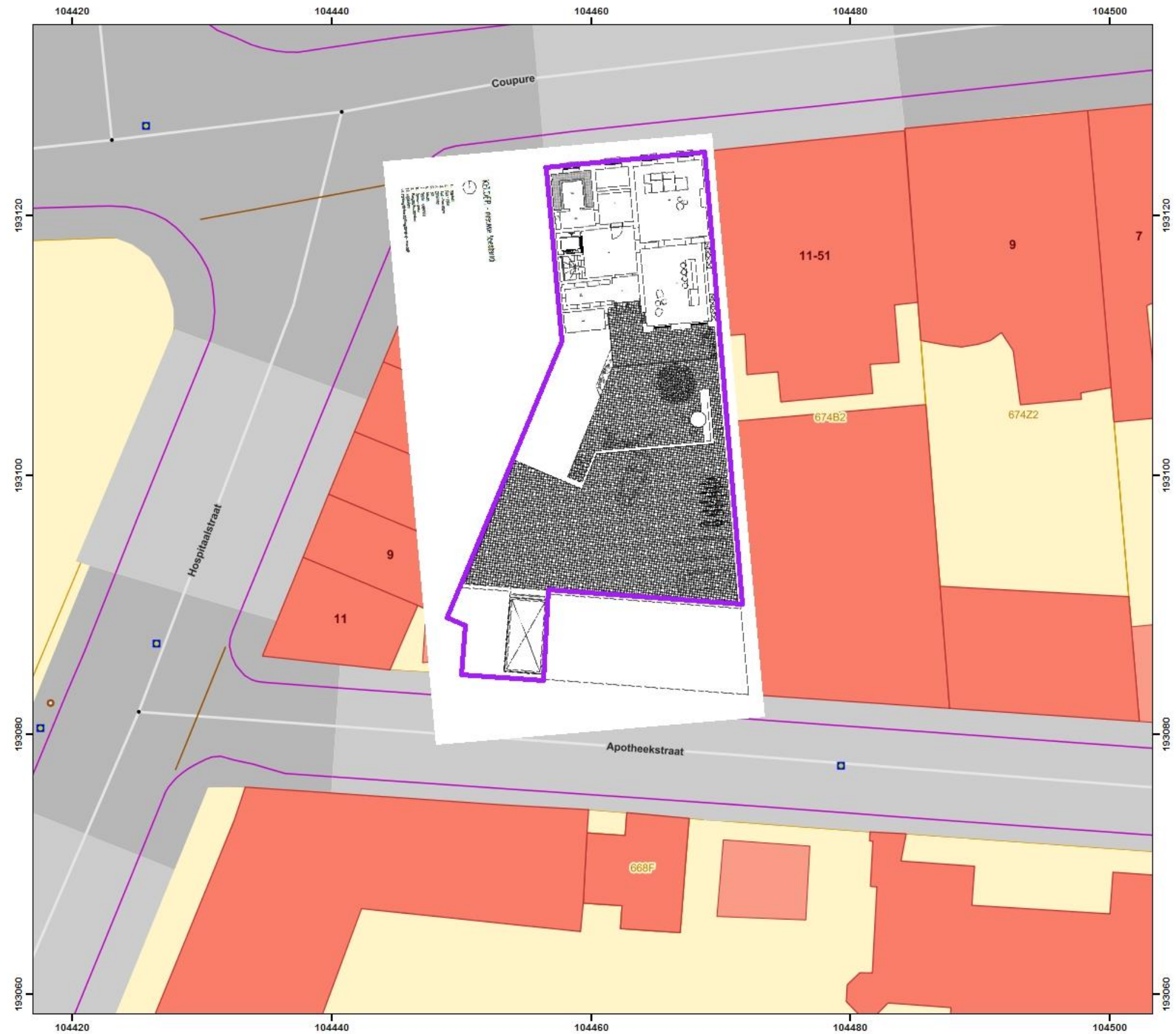
© AGIV
© Elementarchitecten

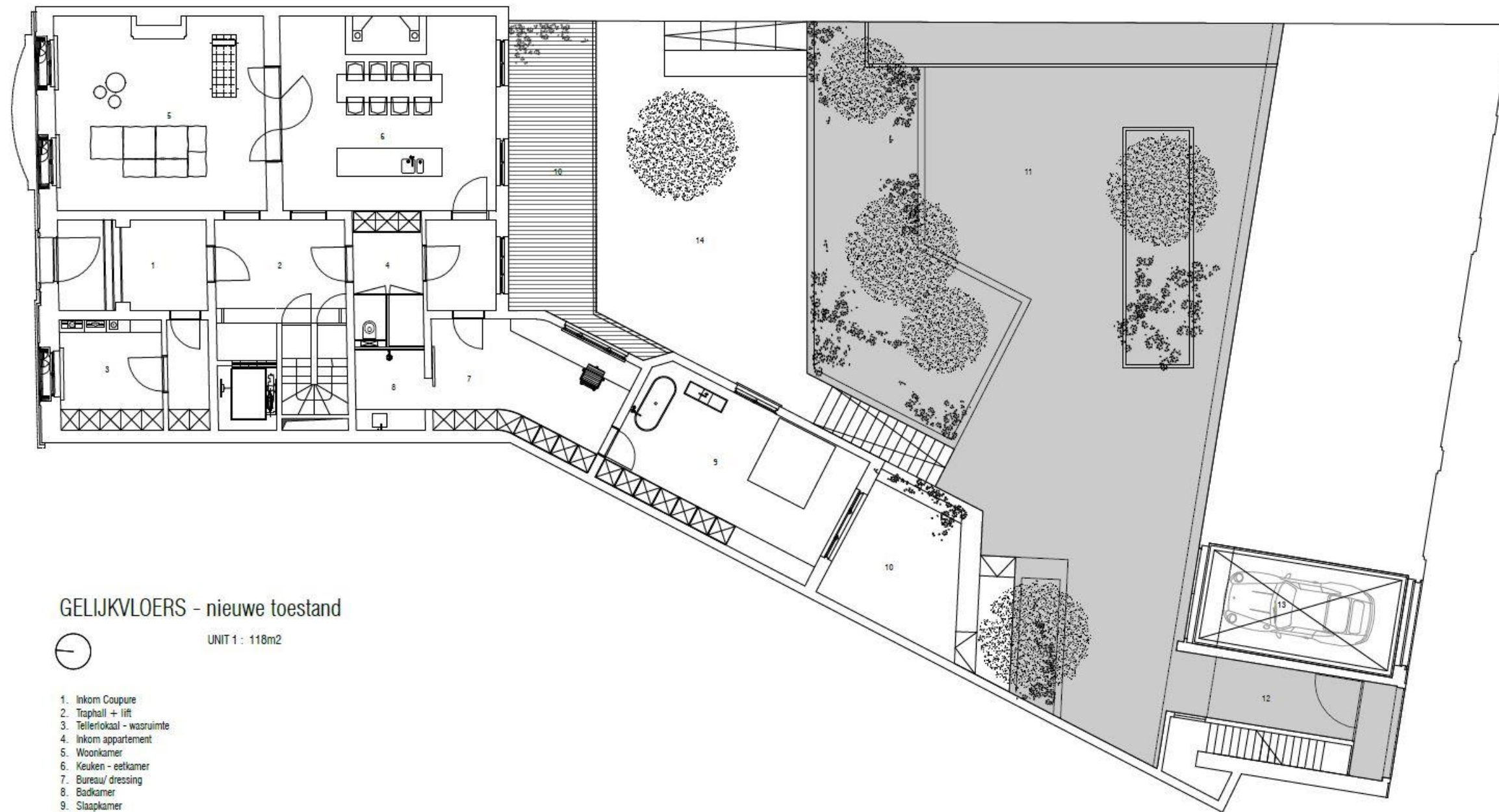
Legende

 projectgebied

 N

0 20
Meter

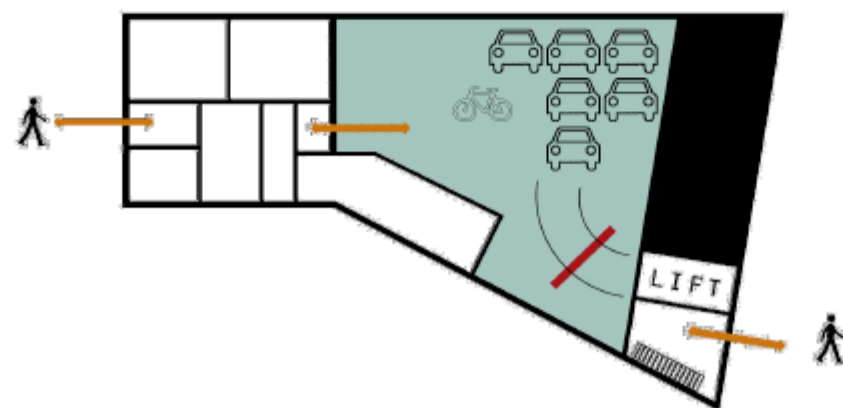
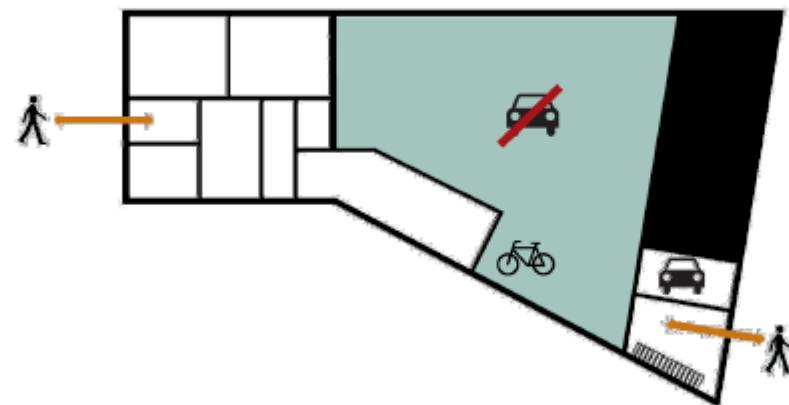
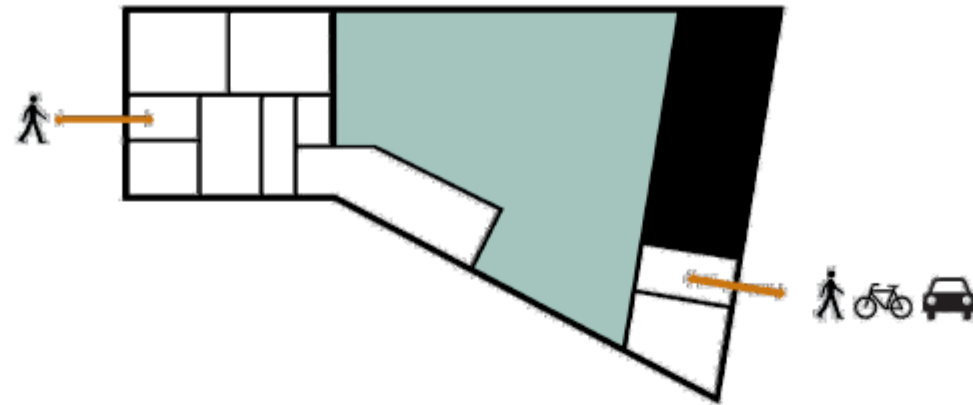
GELIJKVLOERS - nieuwe toestand

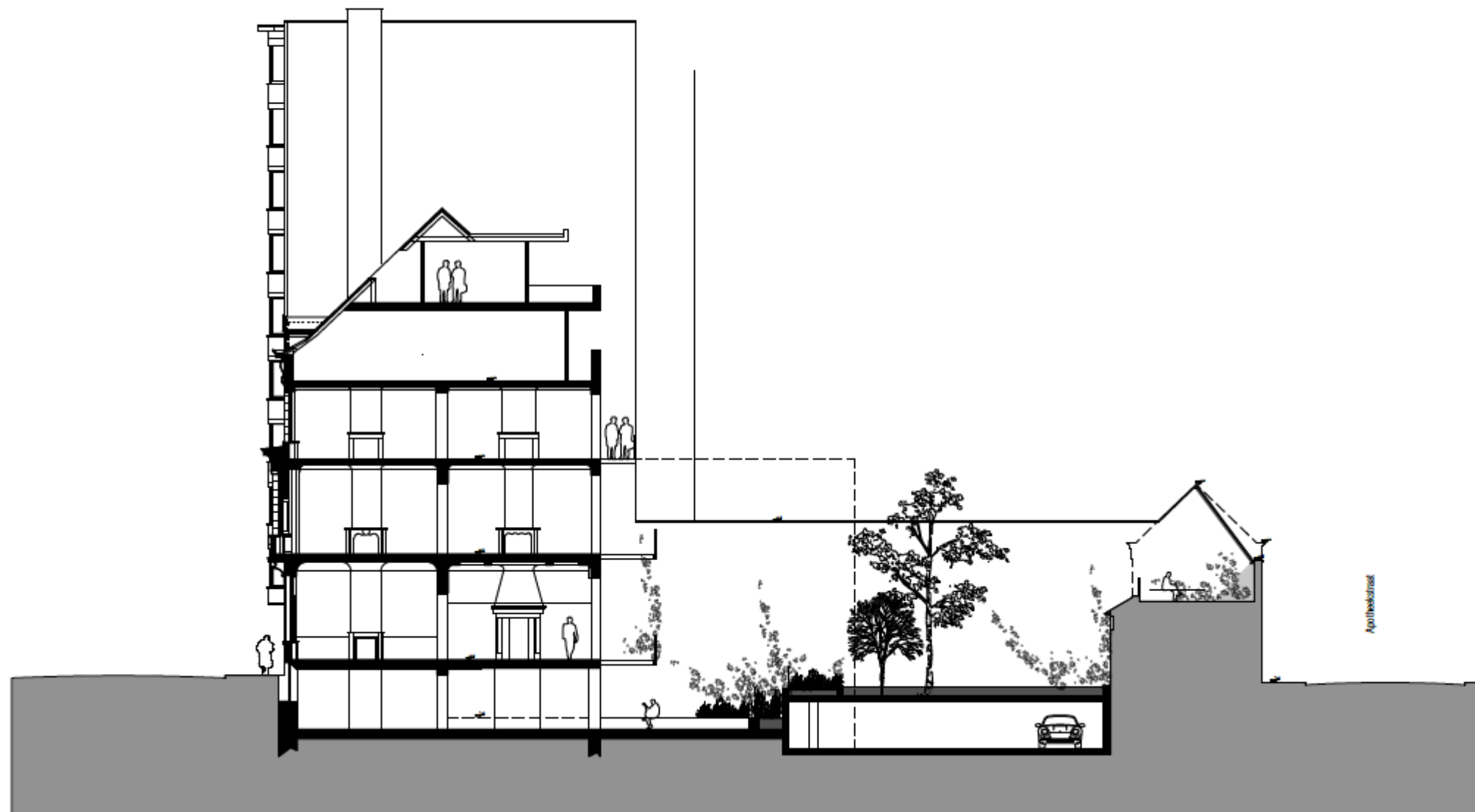
UNIT 1 : 118m2

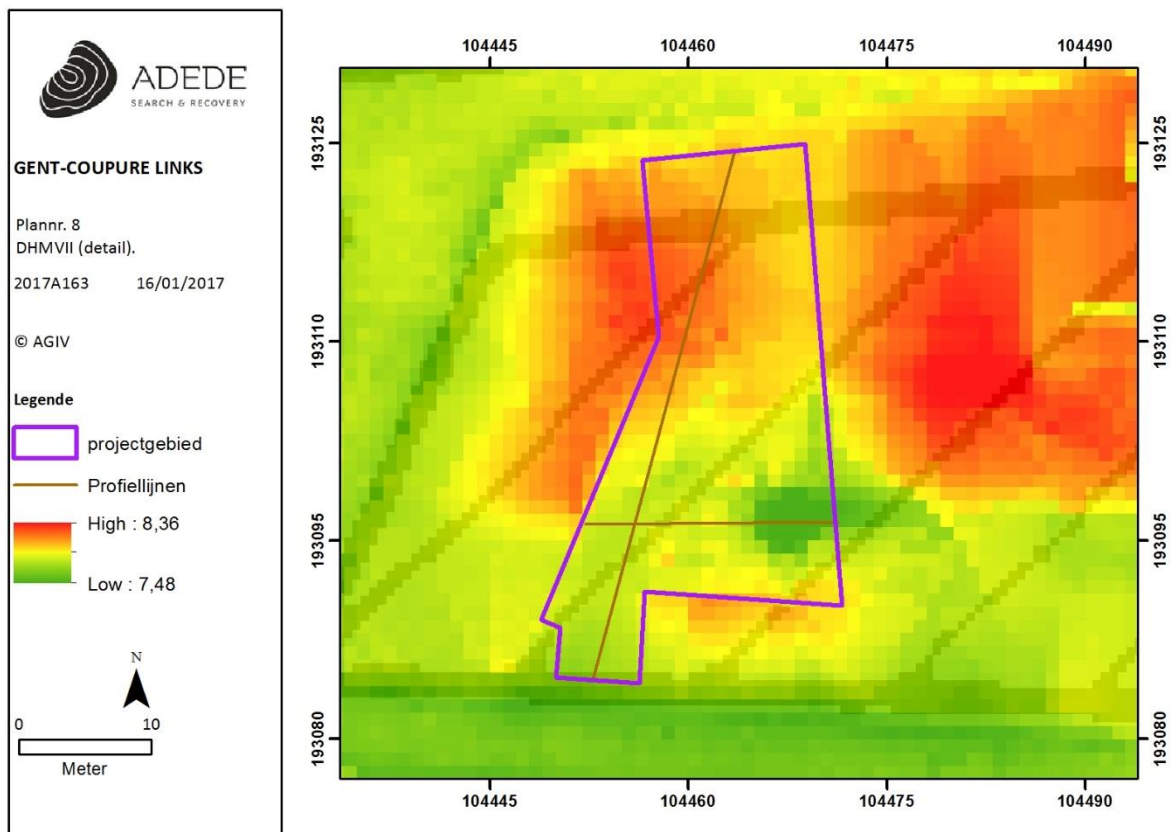
1. Inkom Coupure
2. Traphall + lift
3. Tellerlokaal - wasruimte
4. Inkom appartement
5. Woonkamer
6. Keuken - eetkamer
7. Bureau/ dressing
8. Badkamer
9. Slaapkamer
10. Teras
11. Gemeenschappelijk Tuin
12. Toegang Apotheekstraat + loft
13. Inrit/lift parking
14. Patio (kelder)

Schets lift ondergrondse parking

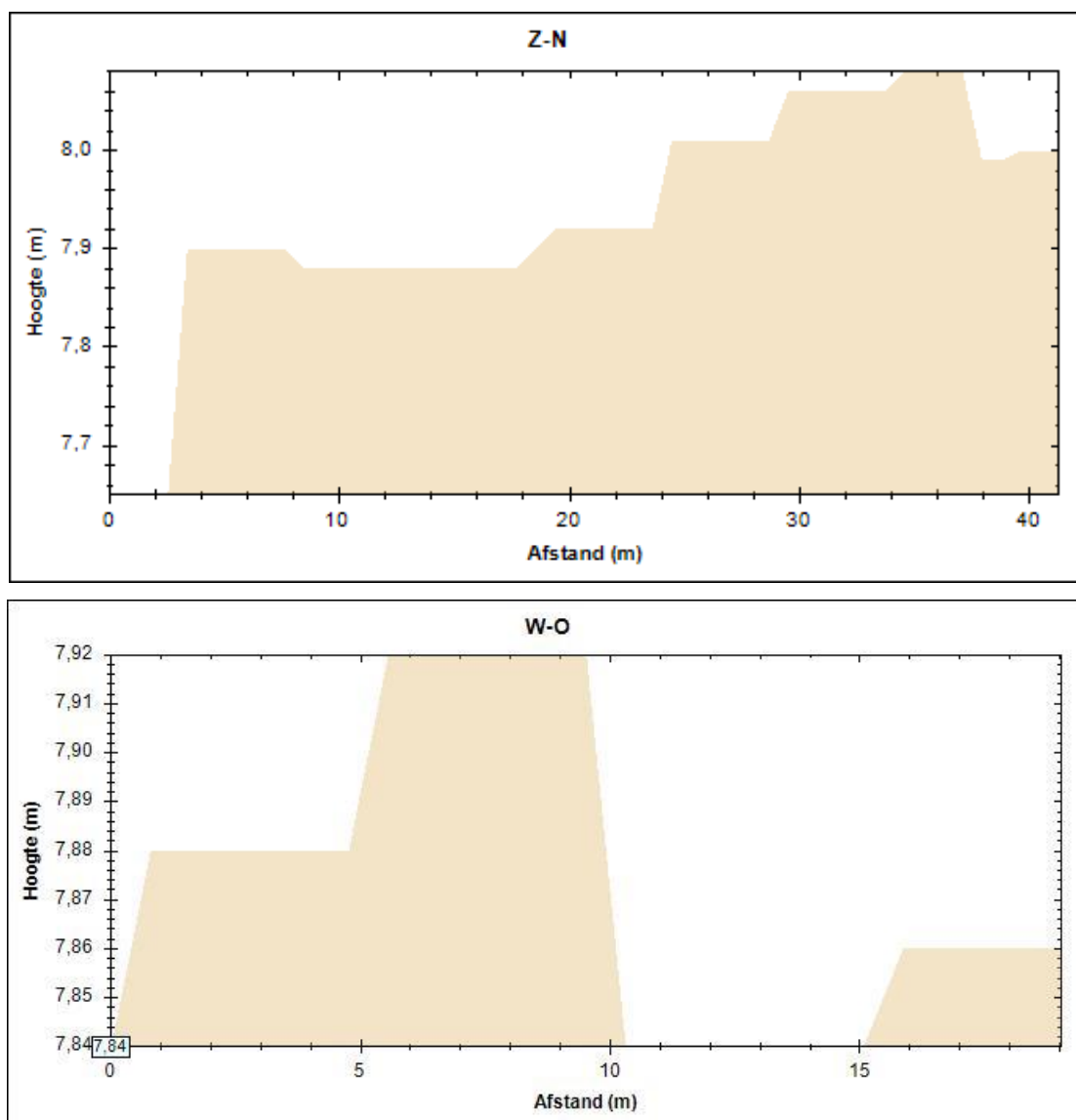
Doorsnede Geplande toestand

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).

Het projectgebied ligt op een hoogte van ca. 8m TAW op de plaats waar de Coupure en de Leie samenkomen. De afgevlakte hoogteprofielen schetsen een niet natuurlijke situatie waarbij een ingreep in de bodem ter hoogte van de binnentuin kan vermoed worden.

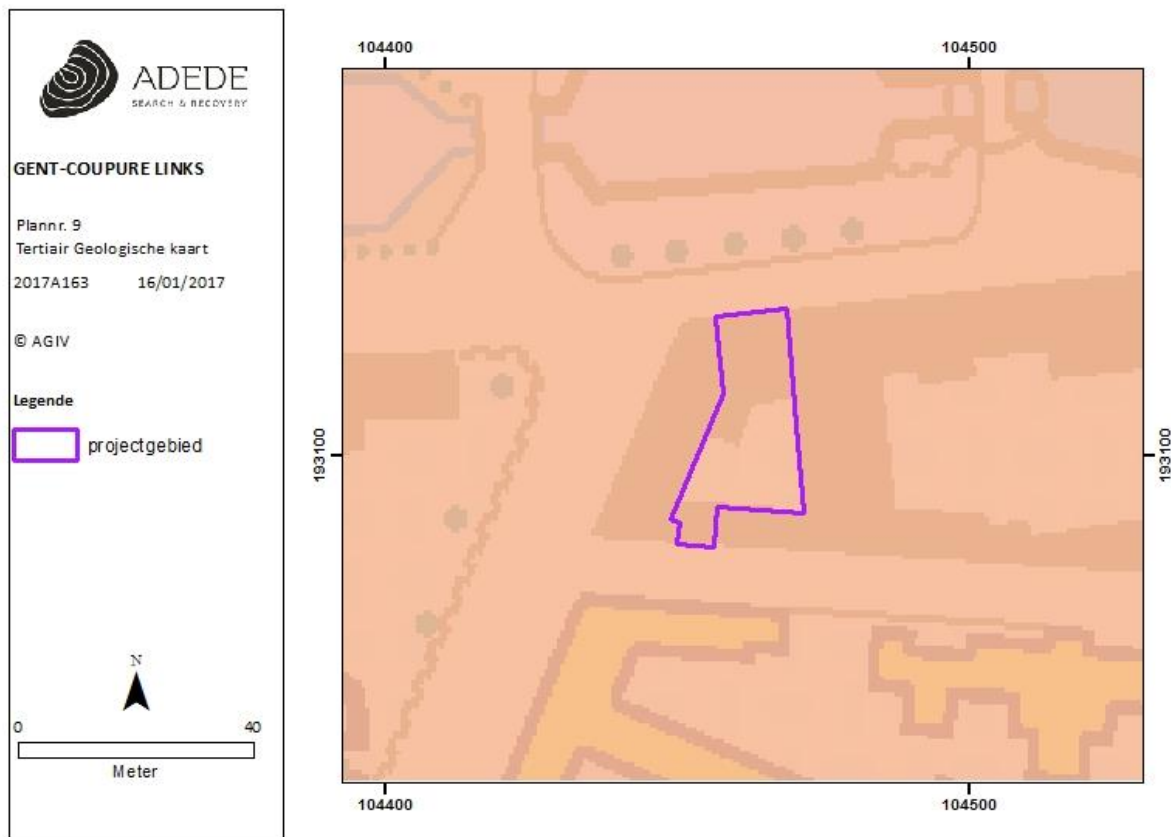

Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

De tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de kwartaire afzettingen weer. Tertiair-geologisch gezien bevindt het onderzoeksgebied zich binnen het Lid van Vlierzele (deel van de Formatie van Gentbrugge, ca. 50 miljoen jaar oud; zalmroze op onderstaande kaart), wat neerkomt op mariene bodems bestaande uit klei, zand en silt uit het vroeg-Eoceen.

Figuur 4. Aanduiding onderzoeksgebied op de tertiair geologische kaart

Op het terrein vertaalt zich dat in theorie in groen tot grijsgroen fijn zand, soms kleihoudend, met plaatselijk dunne zandsteenbanken. Het tertiaire zand is hier glauconiet- en glimmerhoudend². Het fijne zand is duidelijk horizontaal of kruisgewijs gelaagd, soms homogeen, met veel tubulaties. Naar onder toe gaat het over in een meestal homogeen, kleilig zeer fijn zand, met kleine kleilenzen. Bovenaan komen gedifferentieerde kleilagen met humeuze intercalaties voor. Er komen in de afzetting weinig macrofossielen voor, de zandsteenbanken zijn zeer hard maar vallen soms uiteen in dunne plakketten³.

3.2.2 Quartair geologisch

Een beeld van de Samengestelde Quartairprofieltypekaart van Vlaanderen geeft aan dat het onderzoeksgebied zich bevindt in een zone die bestaat uit alluviaal zandig facies uit het Holoceen (K), fluvio-periglaciaal zandig facies uit het Weichseliaan (F) en valleibodemgrind uit het Vroeg Weichseliaan (Gv). De alluviaal zandige facies kunnen sterk variëren van kleilig of leemhoudend zand

² <http://dov.vlaanderen.be>

³ P. Jacobs, M. De Ceukelaire, W. De Breuck & G. De Moor, *Toelichtingen bij de Geologische kaart van België (Vlaams Gewest): Kaartblad 22 Gent, Brussel, 1996, p. 27.*

tot zuiver zand en kunnen zowel planten- als baksteenrestjes bevatten. Het fluvioperiglaciaal sedimentpakket bestaat in Gent hoofdzakelijk uit een zandig lithosoom dat echter op veel plaatsen gescheiden is door een minder belangrijk flucioperiglaciaal lemig facies. Het onderste zandig complex bestaat overwegend uit middelmatig fijn tot middelmatig grof zand dat zwak glauconiethoudend is. Naar onder toe wordt het sediment grover en bevat deze talrijke grindelementen (silexen, kwartskorrels en zandsteenstukken) en schelpresten. Tevens kunnen kleikeien, leembrokstukken en venige houtstukken worden aangetroffen. Het bovenste zandig complex bestaat uit middelmatig fijn zand, met laminae of lenzen middelmatig zand. Het is opgebouwd uit een juxtapositie en superpositie van ondiepe (0,5 à 1,0m) kruisgelaagde geulvormige structuren met diagonale of tangentiële prograderende interne laminaire gelaagdheid. Aan de basis komt op vele plaatsen een dunne, maar duidelijke grindvloer voor. Aan de basis van de kruisgelaagde geulstructuren wordt vaak een laag kleikeitjes van herwerkte Yperiaanse klei, aangetroffen. Het fluvioperiglaciaal sedimentpakket kan sporen bevatten van cryoturbaties en vorstwiggen. Aan de basis van het Weichseliaans sedimentpakket vindt men een dik pakket grof, heterogeen materiaal. Het bestaat uit zand, met soms grove vegetatieresten, en occasioneel worden ook sporen van klei aangetroffen. Grind, opgebouwd uit sedimenten van verschillende oorsprong (zandsteen, silex, etc.), is hier echter dominant aanwezig in pakketten die lokaal meer dan een meter dik kunnen zijn. Vaak vindt men hierin ook bijmenging van organisch materiaal zoals veen en hout terug⁴. Type 3a heeft bovenop het eolische pakket nog een fluviatiele afzettingen (organochemisch en primairien inclus) van het Holocene en mogelijk Tardiglaciaal (Laat Weichseliaan).

⁴ S. Vermeire, G. De Moor, Adams R., *Quartairegeologische Kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad (22) Gent (1/50.000)*, Brussel, 1999.

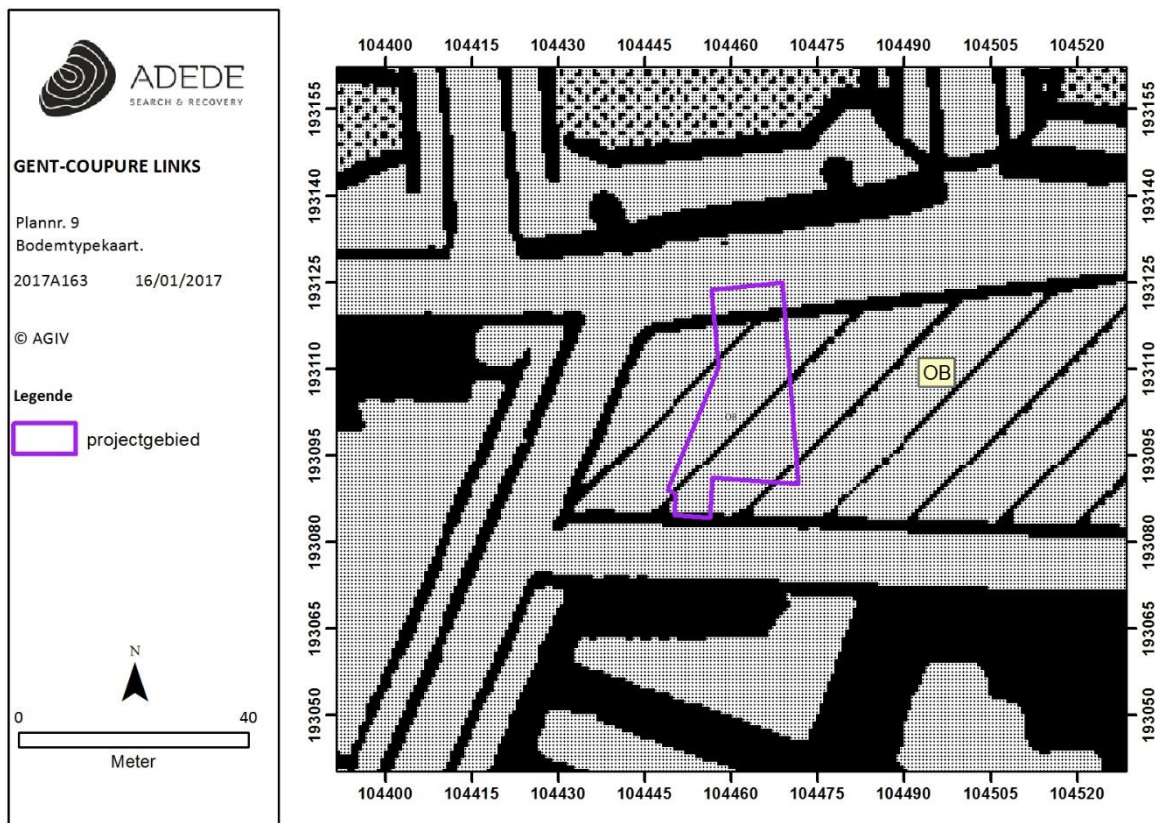
Figuur 5. Aanduiding onderzoeksgebied op de Quartair geologische kaart

3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, de potentiële erosiekaart, de erosiegevoeligheidskaart, het bodemgebruiksbestand en het gewestplan besproken.

3.2.3.1 Bodemtype

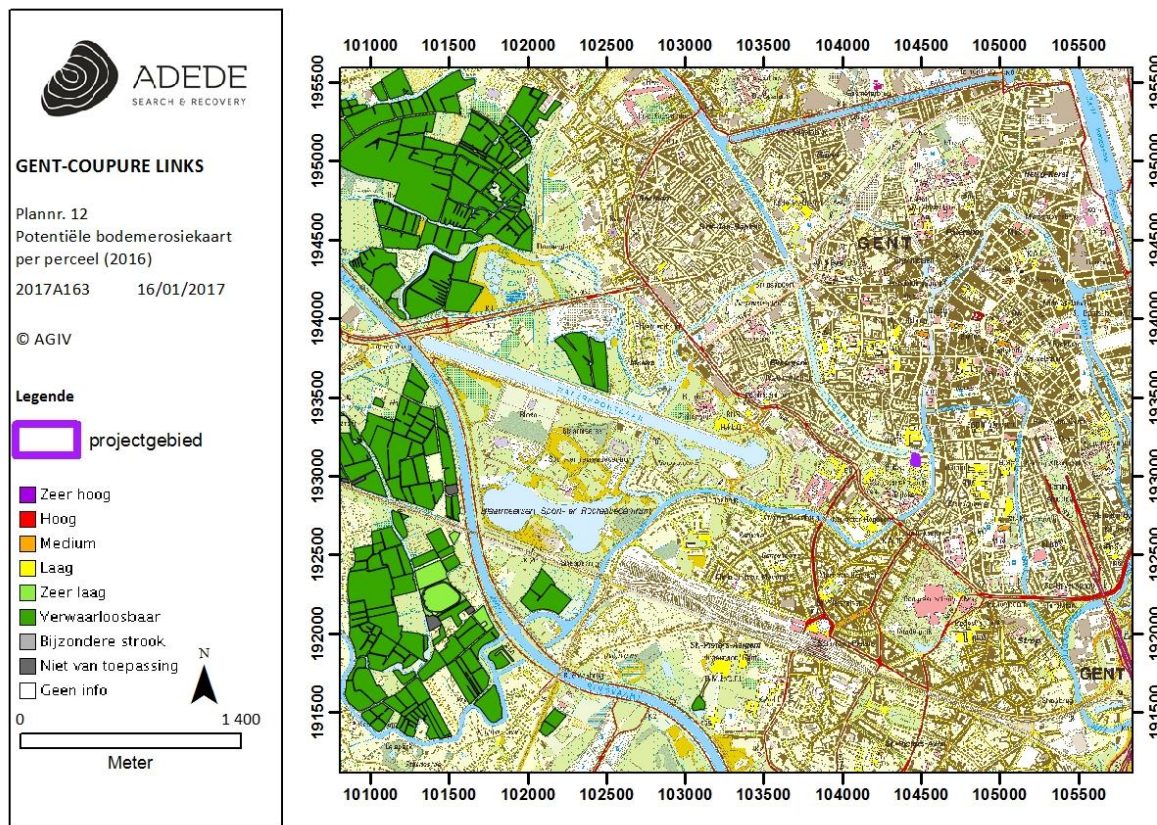
Op de bodemtypekaart staat het projectgebied volledig ingekleurd als OB (gearceerd), wat overeenkomt met bodems die ingrijpend door de mens gewijzigd zijn. Daar dit niet voldoende info verschaft naar de bodemtypes, dient dit achterhaald te worden aan de hand van boringen of sonderingen die in de nabije omgeving werden uitgevoerd.

Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

Aan de hand van de potentiële bodemerosiekaart kunnen geen uitspraken gedaan worden naar bodemerosiersico's. Het dichtstbijzijnde gekende perceel, dat een verwaarloosbare erosie weergeeft, ligt op ruim twee kilometer van het onderzoeksgebied.

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

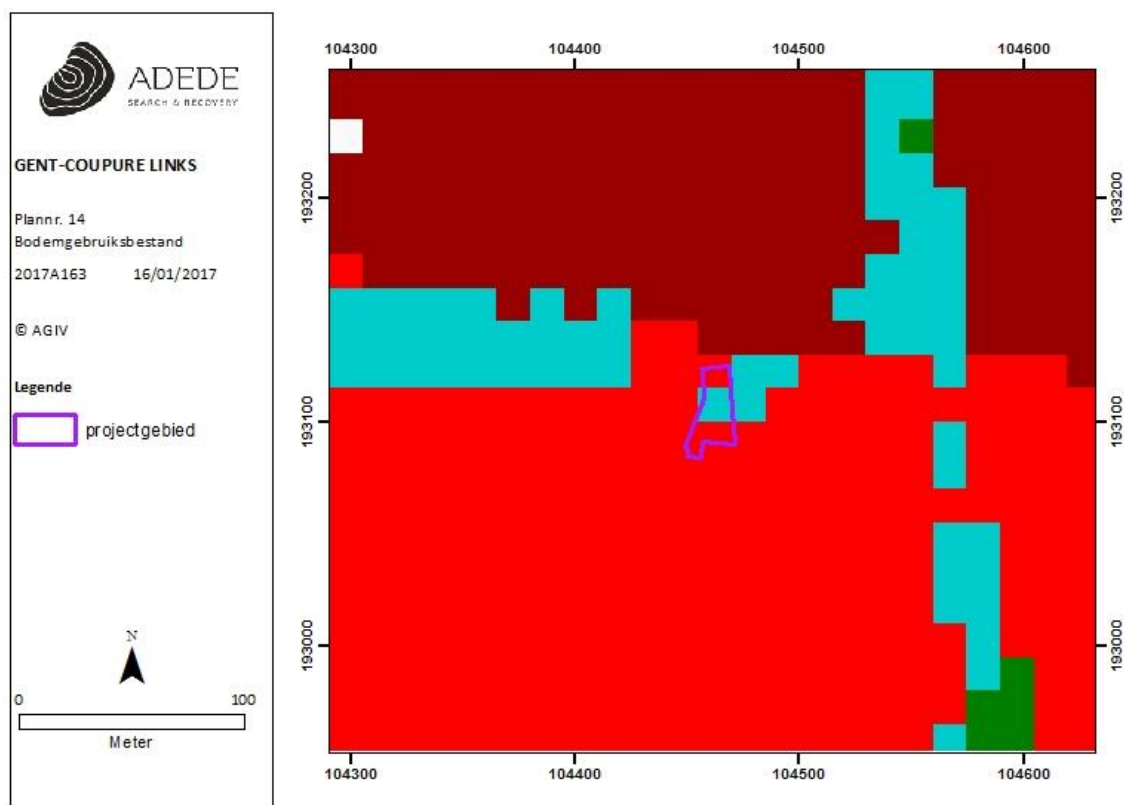
Op de erosiegevoeligheidskaart van de Vlaamse gemeenten, die zoals de naam laat vermoeden, een inschatting maakt per gemeente, staat het projectgebied ingekleurd als donkergroen, wat neerkomt op zeer weinig erosiegevoelige bodems.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

Op het Bodemgebruiksbestand uit 2001 wordt het gebied weergegeven als woongebied bestemd voor andere bebouwing. Door zijn onnauwkeurigheid wordt de Coupure ten onrechte binnen de grenzen van het onderzoeksgebied geplaatst.

Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Op het gewestplan is het onderzoeksgebied bestemd voor gebieden voor gemeenschapsvoorziening en openbaar nut.

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

De stichting van twee kloosters in het begin van de 7de eeuw beïnvloedde in sterke mate de verdere ontstaansgeschiedenis van de stad. Tot aan de Noormanneninvallen in de 9de eeuw had het Gandaklooster, de voorloper van de latere Sint-Baafsabdij, een belangrijke functie. Bij dit klooster bevond zich wellicht een nederzetting van bovenlokaal belang, namelijk Ganda, hoofdplaats van de Gentgouw of *pagus Gandensis*. Het tweede, wellicht ook oudste klooster, bevond zich op de Blandijnberg en staat bekend als *Blandinium* of de latere Sint-Pietersabdij⁵. De Sint-Pietersabdij en het Sint-Pietersdorp waren gelegen op en rond het hoogste punt van Gent, de Blandijnberg (+ 29,10 m TAW) en omgeving, op de linkeroever van de Schelde. Het Sint-Pietersdorp was gelegen tussen de Ketelpoort, de Kortrijksepoort, de Walpoort en de Heuvelpoort⁶.

⁵ Declercq 1997; Bru & Vermeiren 2010

⁶ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: *Sint-Pietersabdij en Sint-Pieterskerk, Inventaris Onroerend Erfgoed [online]*, <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21199> (geraadpleegd op 10 december 2016).

Gent heeft een belangrijk pre-middeleeuws verleden. De gunstige geografische ligging met zandige hoogten nabij de samenloop van de twee belangrijke rivieren, oefende al vele duizenden jaren voor onze tijdrekening aantrekking uit op de mens. Verspreid over het hele areaal vinden archeologen sporen terug uit de steentijden, de metaaltijden en de Romeinse tijd. Zo werd onder meer in de buurt van de Sint-Pietersabdij een verzameling vuurstenen werktuigen opgegraven die de aanwezigheid bevestigen van omstreeks 9600-9000 v. Chr. rondtrekkende mensen. Op het Goudenleeuwplein werden vuurstenen werktuigen en ceramiek aangetroffen, die naar het neolithicum verwijzen. In het hele stadscentrum komen regelmatig vondsten tevoorschijn, die te interpreteren zijn als restanten van nederzettingen uit de protohistorie en de Romeinse tijd. De belangrijkste concentraties Romeinse vondsten binnen de latere stad kwamen aan het licht bij het rivierenknooppunt en overbruggen de periode van de 1ste tot de 4de eeuw⁷.

Rond 1100 werd de stad omgeven door een watergordel, deze gordel bestond deels uit natuurlijke waterlopen, deels uit gegraven grachten. Zo werd het Gentse gebied in de vorm van een kuip van 80 ha groot, omgeven door de Reep (Schelde) ten oosten, door de Ottogracht ten noordoosten, de Leie ten noordwesten, de gegraven Houtlei ten westen en de gegraven Ketelgracht ten zuiden. Minstens vier poorten verleenden toegang tot de stad: de Brabantpoort, de Ketelpoort, de Torenpoort en de poort aan de Steenbrug. De Kuip werd op bepaalde plaatsen versterkt door wallen, gemetselde muren, torens en sluizen. De economische bloei van Gent, die vooral gebaseerd was op de lakennijverheid en de graanhandel, ging gepaard met een toename van de bevolking. Het centrale deel van de stad was sterk bebouwd. In deze periode worden de eerste stenen patriciërshuizen gebouwd en worden de kerken in steen opgetrokken⁸.

Tegen het einde van de 14de eeuw had de stadsomwalling een omtrek van circa 12.718 meter bereikt en omsloot een oppervlakte van 644 hectare. Hierbij moet echter aangestipt dat binnen deze stadsomtrek, naast de eigenlijke stadseigendommen verschillende onafhankelijke, zelfs omwalde kernen met eigen bestuur gevat zijn, namelijk de landelijke kernen van het Sint-Baafs- en Sint-Pietersdorp en de gesloten geestelijke gemeenschappen van de Begijnhoven met name het Sint-Elisabeth- of Groot Begijnhof bij de Brugse poort, het Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw ter Hoye of Klein Begijnhof in de Lange Violettestraat en het eveneens op het einde van de 13de eeuw gestichte Sint-Obrechtsbegijnhof op Poortakker.

De coupure in zijn huidige vorm vindt zijn oorsprong in de 18^e eeuw. Op 7 januari 1751 gaf Maria Theresia (1740 – 1780) de opdracht voor het graven van de coupures. Enerzijds was er de coupure tussen de Brugse Vaart en de Leie, anderzijds de Coupure die vanaf de Sint-Jorisbrug de Leie met de

⁷ DECLERCQ G. & LALEMAN M.C. 2010

⁸ Capiteyn, A.; Charles, L. & Laleman, M., *Historische Atlas van Gent*, 2007, p.22.

Nederschelde verbond⁹. Bij het graven van de Coupure werden vier houten bruggen voorzien om de verbinding met de wijk Ekkerghem te verzekeren, namelijk van noord naar zuid de Contributiebrug, Rasphuisbrug, Rozemarijnbrug en de Sint-Agnetabrug. Deze laatste ligt vlakbij het onderzoeksgebied. De Hospitaalbrug werd later toegevoegd aan het Noordeinde van de Sint-Agnetasluis. De Sint-Agnetabrug aan vormde oorspronkelijk de afsluiting van de Sint-Agnetasluis (De sluis of bassin is van het type buiksas, zo genoemd naar de halfronde uitsparingen in de wanden of kolkmuern, uitgevoerd in Doornikse kalksteen) of bassin die de aansluiting vormde van de Coupure met de Leie. Bij de aanbesteding in 1751 werd de uitbouw van de handelskom en de sluis uitbesteed aan aannemer Van Damme onder leiding van hoofdingenieur kolonel Spallaert. Deze sluis was een navigatiesas bedoeld om het waterpeil te regelen en bestond uit twee sluizen doch was van bij het begin weinig efficiënt. In 1826 besliste men de schutdeuren van de Sint-Agnetasluis, die toch altijd open bleven staan, te verkopen. De 18de-eeuwse sluis bleef tot op heden bewaard. De muren zijn tot het maaiveld volledig opgetrokken uit Doornikse kalksteen, afgedekt met hardstenen dekplaten, erboven staat een ijzeren borstwering met gietijzeren balusters en buisleuningn tussen leeuwenkopjes. Op een lithografie van circa 1830 is een kleine houten draaibrug te zien die volgens literatuur in 1880 vervangen werd door een grotere ijzeren draaibrug. Deze brug werd samen met 33 andere bruggen in Gent bij het begin van de Tweede Wereldoorlog in 1940 vernietigd. In 1950-1951 werd ze vervangen door de huidige ijzeren ophaalbrug geleverd door de Ateliers de Construction de Courcelles-Nord Henri-Pélerin, een belangrijk ijzerconstructieatelier in Henegouwen. Sinds de opening van de Ringvaart eind 1969 wordt de Sint-Agnetabrug niet meer bediend en zijn de slagbomen verdwenen.

De huidige Sint-Agnetabrug is een ijzeren ophaalbrug geplaatst op de oude bruggenhoofden van de vroegere Sint-Agnetabrug versterkt met een betonnen fundering en is groen geschilderd. De brug is volgens bewaarde plannen van 1950-1951 gebouwd door de Ateliers de Construction de Courcelles-Nord, Henri-Pélerin. Aan de overzijde van het onderzoeksgebied bevindt zich het burgerwachthuisje. Het brugwachtershuisje op de hoek met de Lindenlei, gebouwd door de Belgische staat in 1908 als 'bureel der vaartrechten' ter vervanging van het vroegere houten huisje, is nog het enige bewaarde brugwachtershuisje aan de Coupure.

⁹ Capiteyn, A.; Charles, L. & Laleman, M., *Historische Atlas van Gent*, 2007, p.36

Figuur 11. Sint-Agnetabrug en het Entrpepot¹⁰

Het brugwachtershuisje is ingeplant aan het einde van de Lindenlei, op de hoek gevormd door de Leie en de Sint-Agnetasluiskom.

De Verlorenkostbrug wordt beschouwd als een opvolger van een houten brug die een eind noordelijker lag en de verbinding vormde tussen de straten die we vandaag kennen als Sint-Agnetestraat op de westelijke oever en Toebaertsteeg (niet Zoutstraat) op de oostelijke oever van de Leie. Deze brug is heel mooi te zien op het Panoramisch Gezicht van Gent van 1534 (infra). In zoverre kon worden vastgesteld verdween de brug in de tweede helft van de 18de eeuw (context graven van de Coupure binnen het kader van een hele reeks waterhuishoudkundige werken in opdracht van de Staten van Vlaanderen). Het toponiem Verloren Kost verwijst naar twee eilandjes in de Leie – vooral ten zuiden van de huidige Verloren Kost - die ook fungeerden als laad- en losplaats. De Leie-eilandjes met de laad- en losplaatsen verdwenen. De loop van de Leie werd aangepast, vooral aan de westzijde en in de zone die we thans lokaliseren tussen de Coupure en de Bijloke. In de latere 18de eeuw – op basis van de cartografie tussen 1777 en 1796 – ontstond een eerste brug op de plaats van de huidige Verlorenkostbrug¹¹.

¹⁰<https://beeldbank.stad.gent/index.php/image/watch/5f8c034d2934432b9d761064119242b819dd5afbde344d8c9e97489305bc672473e834083c4438758470101a0cb2072c>

¹¹Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Verlorenkost, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/103195> (geraadpleegd op 17 januari 2017).

Figuur 12. Zicht op de Verlorenkostbrug¹²

Door de aanleg van de Coupures in Brugge en Gent was het mogelijk voor zeeschepen om over de Brugse Vaart rechtstreeks vanuit Oostende de Gentse Binnenhaven in te varen. Over de Leie konden ze dan de Schelde bereiken. Hierdoor werd Gent de draaischijf voor het transitverkeer tussen Frankrijk en de Verenigde Provinciën.

Vanaf het begin van de 19de eeuw werden heel wat herenhuizen langsheen de Coupure opgetrokken voor de hoge burgerij. Op relatief korte tijd ontstonden naast de reeds bestaande complexen typische gevelwanden samengesteld uit 19de-eeuwse heren- en burgerhuizen. De Coupure verloor op die manier haar landelijk karakter maar verkreeg een grote faam als één van de mooiste promenades van de stad¹³.

De huidige bebouwing binnen het onderzoeksgebied behoort tot het 'Blindenhuys Van Caeneghemgesticht en Pharmacodynamisch Instituut met omgeving'. Deze bouwblokken worden voornamelijk bepaald door de neogotische en eclectische universiteitsgebouwen ontworpen aan het begin van de 20ste eeuw. De Coupure Links, de Hospitaalstraat en de Jozef Kluyskensstraat bestaat voornamelijk uit neoclassicistische 19de-eeuwse burgerhuizen die toebehoren aan het

¹² Stadsarchief Gent

¹³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Coupure en omgeving, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301346> (geraadpleegd op 17 januari 2017).

Pharmacodynamisch Instituut, het Physiologisch Instituut en het Rommelaere Instituut en het 19de-eeuws neogotisch blindenhuis Van Craeneghemgesticht ontworpen door Karel Van Huffel¹⁴.

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

Onderstaande bespreking van historische kaarten werd ingedeeld op basis van de nauwkeurigheid van de projecties. Nauwkeurige projecties worden in paarse kleur weergegeven. Tekeningen en kaarten die niet nauwkeurig konden georeferereerd worden, kennen een rode omkadering.

3.3.2.1 Panoramisch zicht op Gent, 1534

GENT – Coupure Links

Plannr. 21

Panoramisch Zicht op Gent, 1534.

Analoog aangemaakt

17/01/2016

2017A163

©STAM Gent¹⁵

Figuur 13. Detail . Detail van het Panoramisch Zicht op Gent, 1534 met aanduiding van het projectgebied.

In 2011 nam het STAM het initiatief om een onderzoek op te starten naar dit unieke geschilderde stadsbeeld. Zowel niet-destructieve natuurwetenschappelijke analyses, historische bronnen, iconografische beeldweergave en recent wetenschappelijk onderzoek werden gecombineerd. De resultaten bevestigden dat het om een uitzonderlijke stadskaat gaat, in tegenstelling tot een 19de eeuwse kopie zoals vaak werd gesuggereerd. Het schilderwerk geeft een zeer tijdgebonden en uniek

¹⁴ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: *Blindenhuis Van Craeneghemgesticht en Pharmacodynamisch Instituut met omgeving, Inventaris Onroerend Erfgoed* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/300855> (geraadpleegd op 17 januari 2017).

¹⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Hires_1534_STAM_GENT.jpg

beeld weer uit een scharnierperiode van de Gentse geschiedenis¹⁶. Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534 is één van de oudste geschilderde stadsgezichten op Gent en geeft een topografisch beeld van het laatmiddeleeuwse Gent, kort voor de Sint-Baafsabdij plaats diende te maken voor het Nieuw Kasteel van Keizer Karel V. Het is tevens de oudst bewaarde bron waarop de stad voor het eerst ‘volledig’ in beeld werd gebracht. Onderwerp van het Panoramisch Gezicht is de stad Gent zoals ze zich voordeed voor de grote transformaties van het midden en de tweede helft van de 16de eeuw¹⁷. Op deze kaart valt vast te stellen dat het onderzoeksgebied niet correct kon georefereneerd worden, maar er wel een relatief nauwkeurige projectie mogelijk is. De houten brug, voorloper van de Verlorenkostbrug is duidelijk zichtbaar op deze kaart. Ook valt op te merken dat het onderzoeksgebied onbebouwd is en in een groene zone ligt, een gedetailleerdere beschrijving van deze zone met betrekking tot de functie is aan de hand van het stadszicht niet mogelijk. Net ten zuiden op deze kaart, in werkelijkheid ten westen van het onderzoeksgebied valt waar te nemen dat deze zone gebruikt werd voor het bleken van linnen zoals ook het geval was in de Muinkmeersen¹⁸.

¹⁶ M.C. Laleman et al., p. 166.

¹⁷ M.C. Laleman et al., p. 168.

¹⁸ Janssens, D., p. 35 & 38

3.3.2.2 Kaart van Jacob Deventer, 1559

Figuur 14. Detail. Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Deventer.

Jacob van Deventer kan de eerste wetenschappelijke cartograaf van de Nederlanden worden genoemd: hij is de eerste die niet langer de nadruk legt op het picturale karakter van een kaart, maar zich gaat focussen om het werkelijke aanzien van de stad getrouw weer te geven. Gelet op het militaire doel van deze kaarten worden het verloop van het wegennet en de verhoudingen tussen de bouwblokken minutieus aangehouden. Het is wachten tot het einde van de 18de eeuw voor vergelijkbare topografisch nauwkeurige kaarten²⁰. Op deze kaart is een gelijkaardige situatie te bemerken. Het onderzoeksgebied is nietonderhevig aan bebouwing, maar niet nader bepaalbaar waarvoor het stuk weiland diende.

¹⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Ghent_by_Jacob_Van_Deventer,_BN_1.jpg

²⁰ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, 2007, p. 26-27.

3.3.2.3 3.3.2.3 Civitates Orbis Terrarum (1572-1617)

GENT – Coupure Links

Plannr. 23

Civitates Orbis Terrarum

Analoog aangemaakt

17/01/2016

2017A163

©²¹

Figuur 15. Detail van Civitates Orbis Terrarum met aanduiding van het projectgebied

Deze atlas van grote steden werd uitgegeven door Georg Brand en de kaarten erin werden grotendeels gegraveerd door Franz Hogenberg. Het eerste volume van de Civitates Orbis Terrarum werd gepubliceerd in 1572; het zesde, en laatste in 1617. Het bevatte uiteindelijk 546 kaarten en stadsgezichten van over de hele wereld. De atlas was ontworpen om makkelijker toegankelijk te zijn voor het grote publiek. De plannen werden telkens vergezeld van Brauns interpretatie van de stadsgeschiedenis en lokale handel en werden vaak gezien en gebruikt als een compendium voor reizigers²².

Op deze kaart lijkt er een eerste invulling te bestaan van het perceel met interne landwegen.

²¹ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/Braun_Gent_UBHD.jpg

²² http://historic-cities.huji.ac.il/mapmakers/braun_hogenberg.html

3.3.2.4 Kaart van Horenbault (1619)

GENT – Coupure Links

Plannr. 24

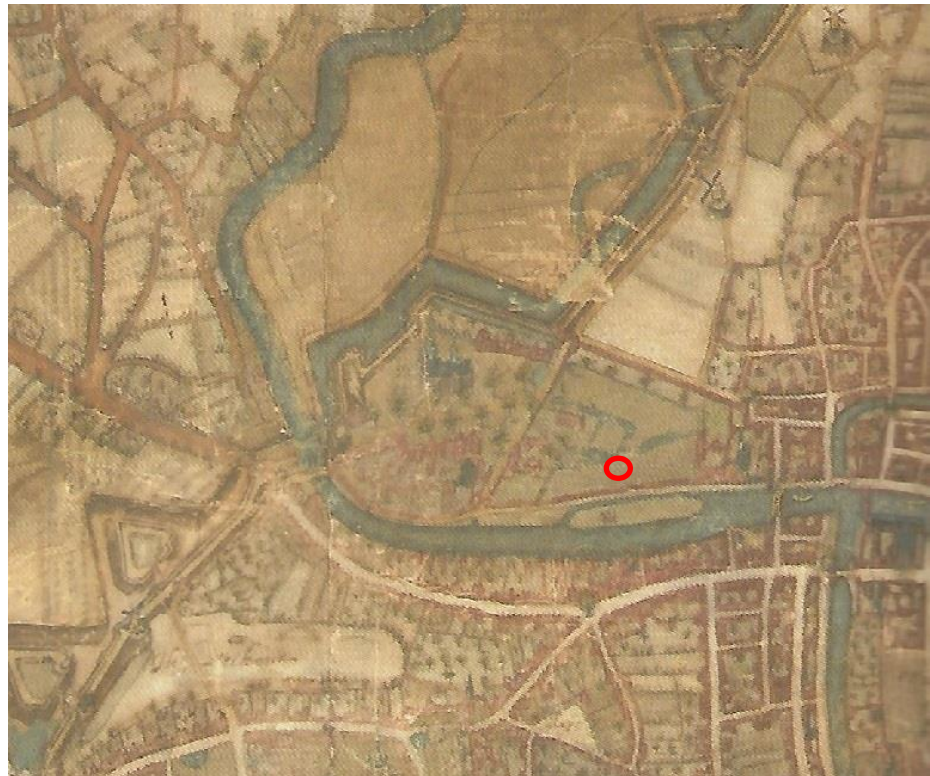
Kaart van Horenbault (1619)

Analoog aangemaakt

17/01/2016

2017A163

©²³

Figuur 16. Detail van de kaart van Horenbault met aanduiding van het projectgebied

De kaart die Jacob Horenbault, beëdigd landmeter, in 1619 vervaardigde is één van de belangrijkste stadsgezichten van Gent. De opdracht luidde om een figuratieve kaart van Gent te maken waarop het territorium met de stedelijke jurisdictie zeer duidelijk omschreven stond, waarschijnlijk naar aanleiding van betwistingen over begrenzings van, onder andere, percelen. Daardoor worden waterlopen, wegen, bebouwing, groen, akkers en weilanden tot op perceelsniveau weergegeven. De eerstvolgende keer dat een kaart met zoveel detail getekend wordt, is 150 jaar later wanneer Ferraris zijn bekende kaart met militaire doeleinden tekent²⁴.

Op dit detail is de houten brug opnieuw duidelijk zichtbaar. Het onderzoeksgebied wordt gesitueerd in een weideland waarop een vorm van irrigatiekanalen werden aangelegd. Bebouwing blijft echter afwezig.

²³ L. Charles, M.C. Laleman, D. Lievois & P. Steurbaut, 2008.

²⁴ L. Charles, M.C. Laleman, D. Lievois & P. Steurbaut, 2008.

3.3.2.5 Kaart van Hondius Sanderus (1642)

GENT – Coupure Links

Plannr. 25

Kaart van Jacob Deventer

Analoog aangemaakt

17/01/2016

2017A163

©²⁵

Figuur 17. Detail Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Sanderus.

Ook deze kaart schetst het onderzoeksgebied binnen een gebied gekenmerkt door de afwezigheid van bebouwing en in gebruik als akker – en weiland, hier wordt het weergegeven binnen een boomgaard.

3.3.2.6 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia en Keizer Jozef II werden de Oostenrijkse Nederlanden voor het eerst grootschalig en systematisch topografisch gekarteerd. 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende tekst. Dit alles gebeurde onder leiding van generaal Joseph-Jean-François Graaf de Ferraris (1726-1814). Het resultaat was een Kabinetskaart in drie exemplaren. Het exemplaar, bestemd voor de Oostenrijkse gouverneur Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich in het Rijksarchief in Den Haag en het *Kriegsarchiv* te Wenen²⁶.

Deze kaart geeft een volledig ander beeld dan de voorgaande periodes. Dit is de eerste maal dat de coupure, aangelegd in 1751 (supra) weergegeven wordt in detail. Het 'Plan de la ville et chateau de

²⁵ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Map_of_Ghent_by_Hondius.jpg

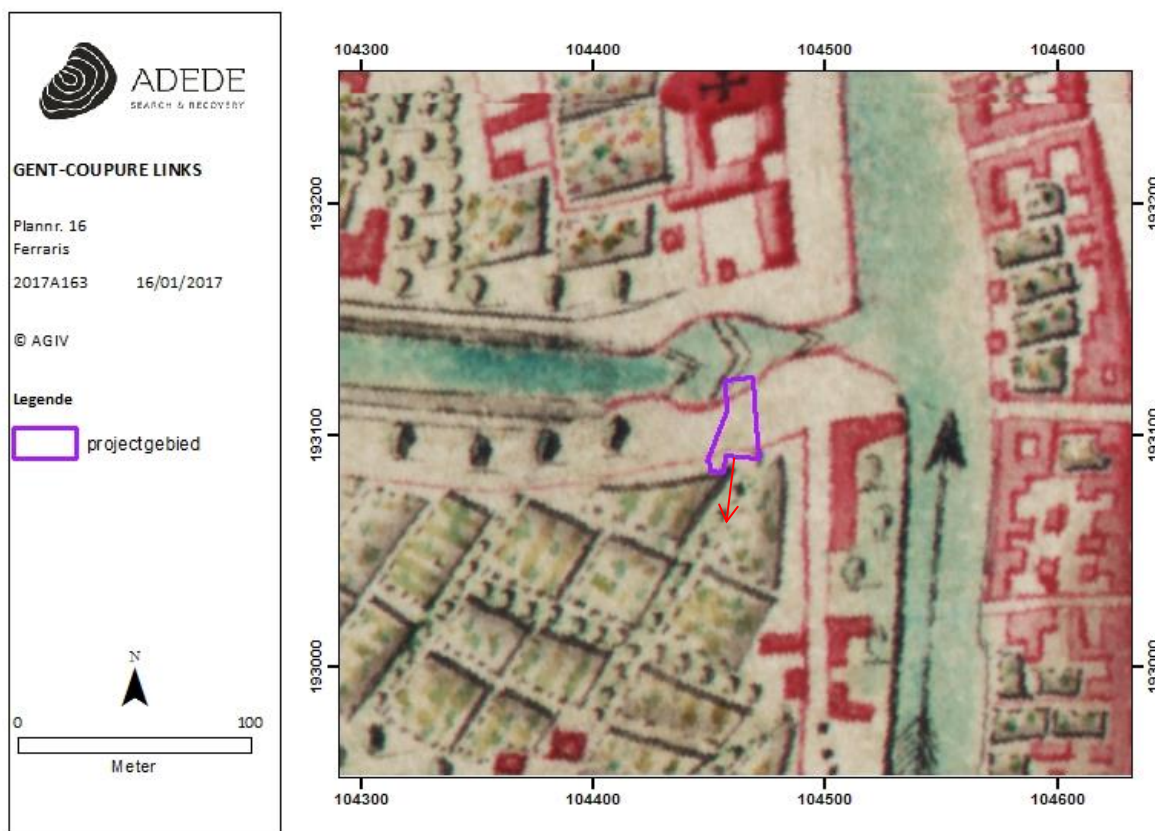
²⁶ http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf

Gend', een kaart uit 1756 gaf de veranderende situatie eveneens weer, maar niet in detail waardoor deze niet in het rapport werd opgenomen.

Er zijn een paar opmerkelijke zaken waar te nemen. Het projectgebied, ietwat verschoven op deze kaart, lijkt te liggen binnen kleine akkertjes die van elkaar gescheiden worden door een laan.

De brug over de Leie lijkt verdwenen en de Sint-Agentabrug over de Coupure is dan weer duidelijk waar te nemen. Aan de oever van de Leie, ten westen duikt een L-vormig bouwwerk op. De functie van dit bouwwerk wordt duidelijk op de *Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections (infra)*.

Er is een lichte verschuiving in noordelijke richting vast te stellen.

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

3.3.2.7 Kaart van M. Seutter en J.M. Probst (1780)

GENT – Coupure Links

Plannr. 26

Kaart van M. Seutter en J.M.
Probst (1780)

Analoog aangemaakt

17/01/2016

2017A163

©²⁷

Figuur 19. Detail van de kaart van M. Seutter en J.M. Probst met aanduiding onderzoeksgebied

Deze kaart werd toegevoegd aan het onderzoek om een andere reden. Hoewel deze gedateerd wordt in 1780, geeft ze een situatie weer die 30 jaar eerder reeds veranderd is. De aanleg van de coupure valt niet vast te stellen op deze kaart waardoor ze een pre 1751 situatie weergeeft. Het onderzoeksgebied wordt binnen een boomgaard geplaatst.

²⁷https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Map_of_Ghent_by_M._Seutter_and_J.M._Probst,_1780.jpg

3.3.2.8 Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections, Louis De Vreese (1799)

GENT – Coupure Links

Plannr. 27

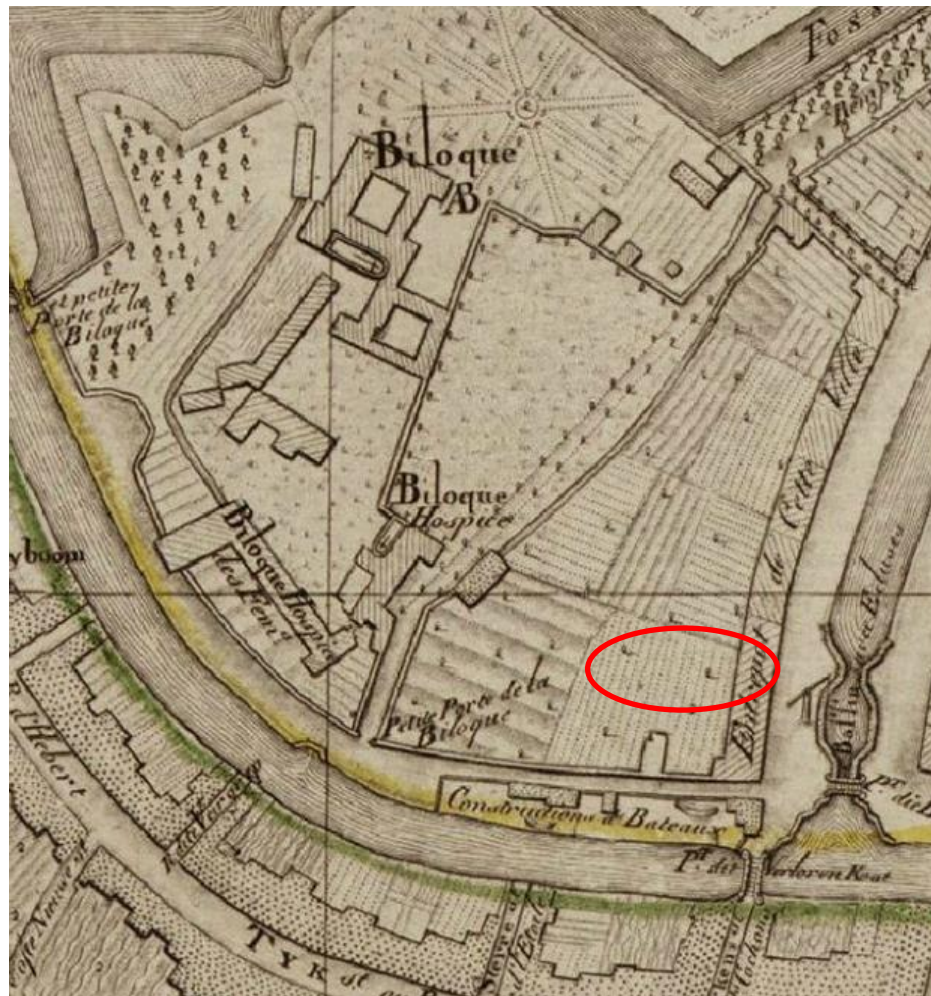
Plan van Gend (1799)

Analoog aangemaakt

17/01/2016

2017A163

©²⁸

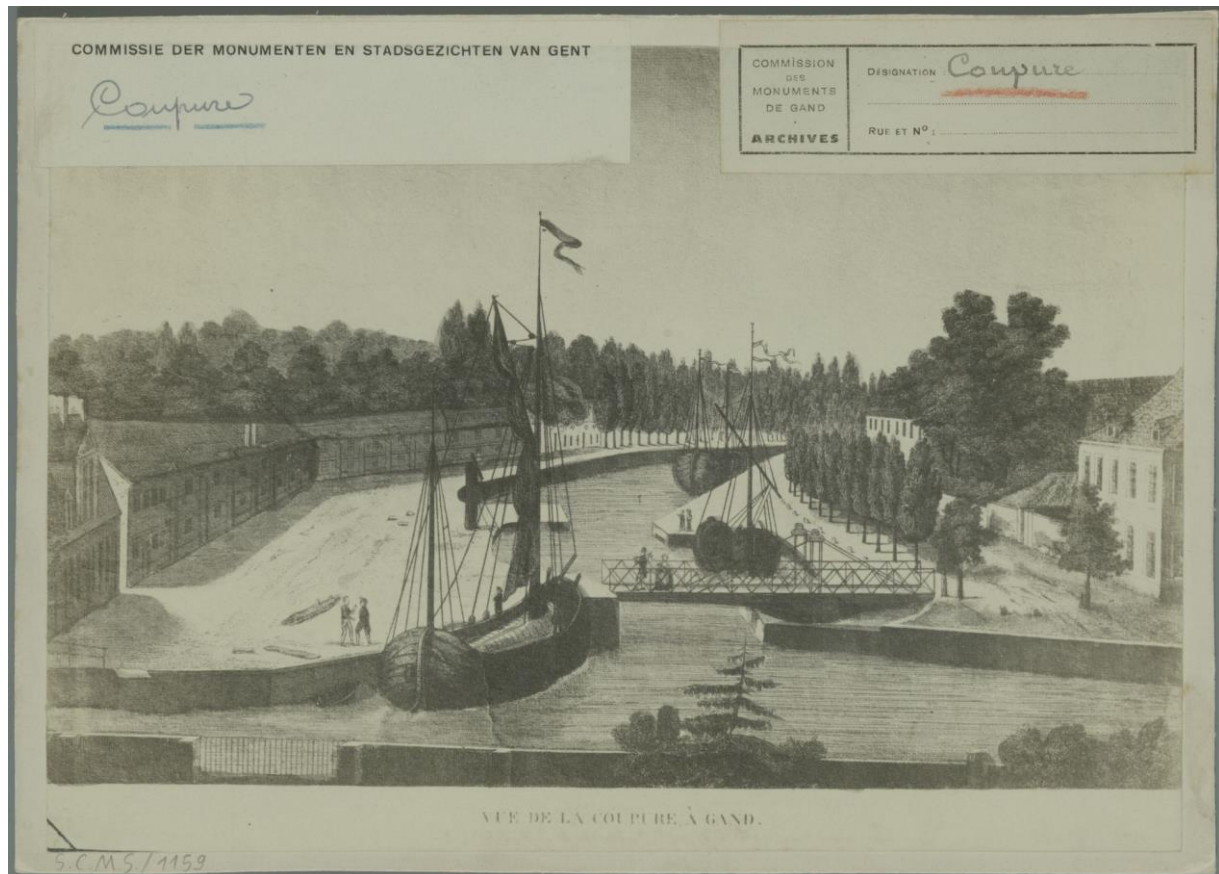
Figuur 20. Detail van *Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections* met aanduiding onderzoeksgebied

Aan de hand van deze kaart valt er eerste bebouwing waar te nemen na de aanleg van de Coupure binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Het gebouw wordt beschreven als ‘Entrepot de Cette Ville’, een opslagruimte voor allerlei goederen die gestockeerd werden in afwachting van verdere verwerking of transport. Deze goederen omvatten thee, suikerriet, tin, kurk, koper, sulfer, tabak, rum, amandelen en brandewijn. Deze opslagruimte was gekend onder de naam ‘Het Keizerlijk entrepot’ naar ontwerp van Jean Baptiste Malfeson en Louis Kindt. Dit Entrepot verving het in onbruik geraakte pakhuis aan de Korenmarkt²⁹. Onderstaande afbeelding geeft een zicht op dit Entrepot (zie ook afbeelding 10).

²⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Ghent_by_Louis_De_Vreese_in_1799.jpg

²⁹ A. Capiteyn, L. Charles & M.C. Laleman, 2007, p.37.

Het L-vormig gebouw, zichtbaar op de Ferrariskaart en vermoedelijk gelijktijdig aangelegd met de Coupure wordt hier aangeduid als 'Construction des Bateaux'. Het gaat hier om de scheepswerf van De Coster die op deze locatie werd gehuisvest. In 1804 werden daar 3 oorlogsbodems gebouwd bestemd voor de invasie van Engeland door keizer Napoleon³⁰.

Figuur 21. Het Keizerlijk Entrepot, links afgebeeld³¹

3.3.2.9 Topografische kaart Vandermaelen (1846 – 1854)

Philippe Vandermaelen (1795-1869) is de stichter van het "Établissement géographique de Bruxelles". Hij publiceerde de eerste uitgave van een topografische kaart van België op metrische schaal. Voordien waren schalen grafisch, of werden ze uitgedrukt in plaatselijke maten (el, vadem, mijl, ...).

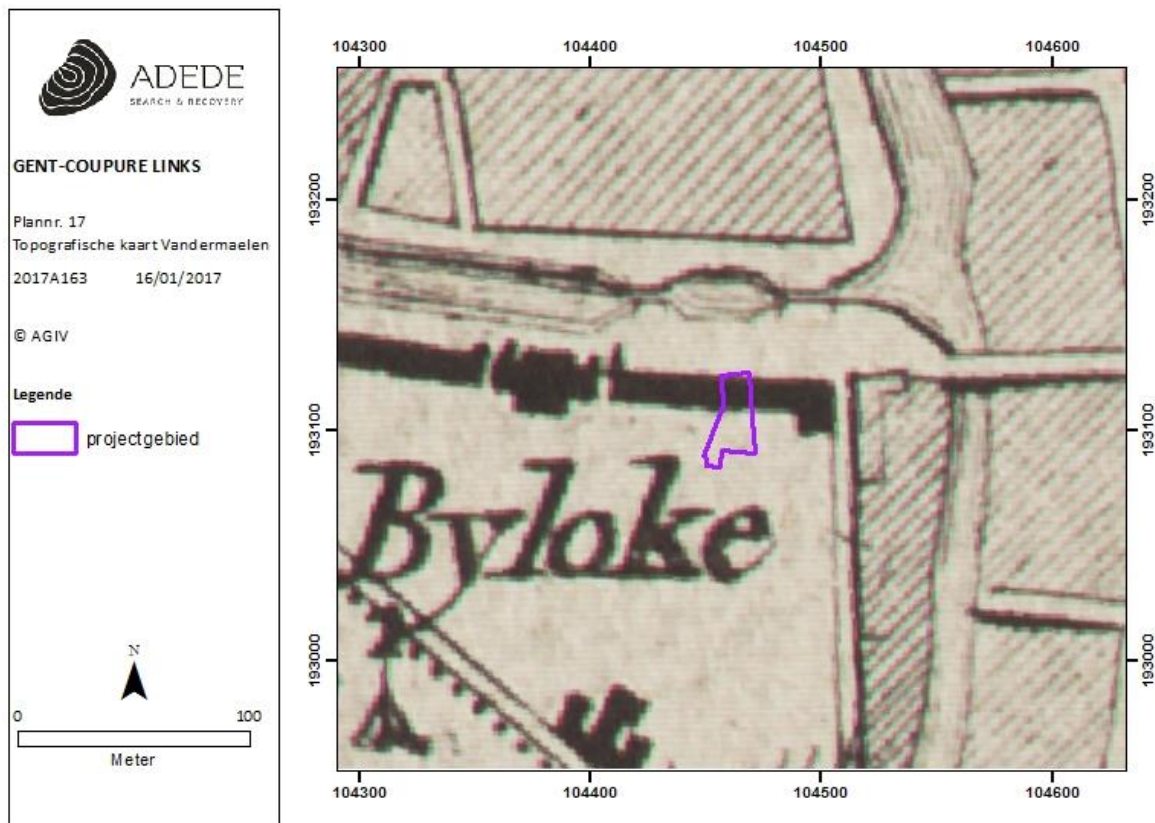
Hij werkte samen met Paul Gérard, die na het vertrek van de Hollanders in 1830, in het bezit gebleven was van de punten van tweede en derde orde van de triangulatie van Erzey. Hij maakte

³⁰ Mededeling Dhr. Vermeiren G., Stadsdienst archeologie, Gent.

³¹ Stadsarchief Gent

verschillende kaarten van België op basis van dit geodetische net en volgens de gewijzigde projectie van Flamsteed.

De projectie van het onderzoeksgebied op deze kaart is correct weergegeven. Hierdoor is het mogelijk om uitspraken te kunnen doen over de bebouwing binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Het lijkt er op dat het keizerlijk depot nog steeds bestond maar dat ten oosten het Blindenhuis reeds gebouwd werd. Hierdoor lijkt de kaart een overgangsfase te reflecteren tussen 2 verschillende bouwfases na de aanleg van de Coupure. Deze lijkt enkel voor te komen ter hoogte van de Coupure. Ook de Verlorenkostbrug is waarneembaar. De kaart wordt verder gekenmerkt door een afwezigheid van detail. Zo valt het bouwwerk ten oosten van het onderzoeksgebied amper opgenomen te zijn.

Figuur 22. Aanduiding onderzoeksgebied op de Vandermaelenkaart

3.3.2.10 Plan de Gand (Saurel) (1878)

GENT – Coupure Links

Plannr. 28

Kaart van Saurel, Plan De Gand
(1780)

Analoog aangemaakt

17/01/2016

2017A163

©³²

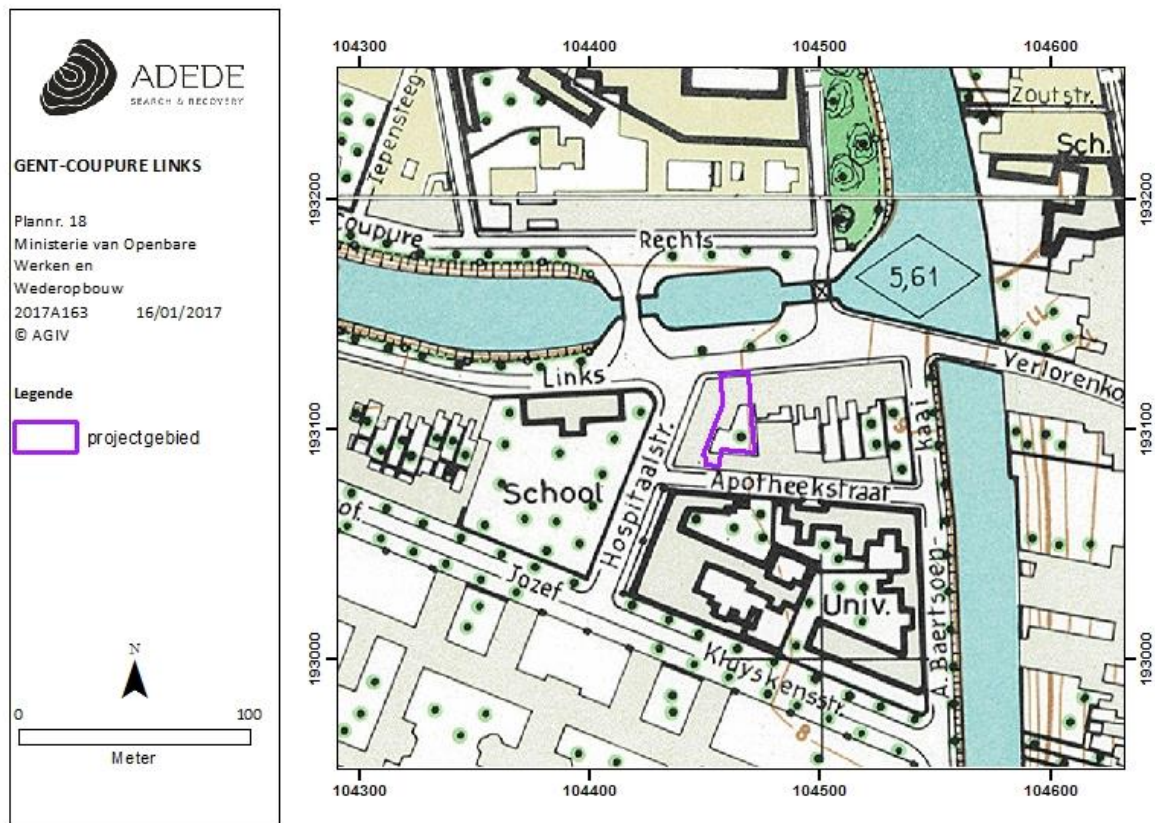

Figuur 23. Detail van de kaart van Saurel

Het belang van deze kaart blijkt duidelijk omdat het huidige stratenpatroon er voor het eerst duidelijk op wordt weergegeven. Ook lijkt het onderzoeksgebied achteraan bebouwing te kennen, ter hoogte van de Apotheekstraat. Ook het Blindenhuis Van Caeneghemgesticht is reeds zichtbaar. Het bouwwerk dat het onderzoeksgebied bepaald is het nog steeds de huidige bebouwing (infra).

³²https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Map_of_Ghent_by_Saurel.jpg

3.3.2.11 Topografische kaarten ministerie Openbare Werken en Wederopbouw (1950 – 1970)

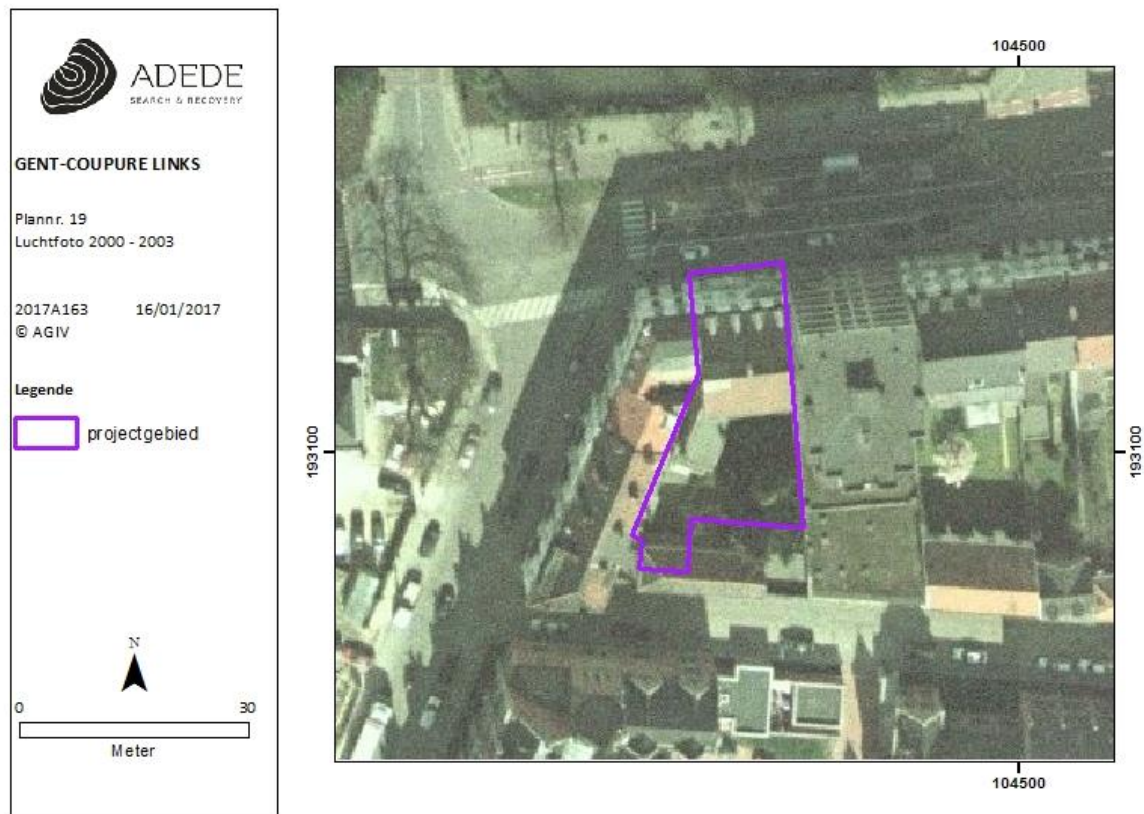

Figuur 24. Situering van het projectgebied op de kaart Ministerie Van Openbare Werken en Wederopbouw

Op deze topokaart wordt er 1 boom weergegeven op de binnentuin van het onderzoeksgebied. Het L-vormig gebouw, nog steeds zichtbaar op de kaart van Saurel op de hoek met de Albert Baertsoenkaai heeft hier plaatsgemaakt voor het woonhuis van de Gentse schilder A. Baertsoen (1866-1922). Dit is een hoekhuis met de Albert Baertsoenkaai uit het eerste kwart van de 20ste eeuw. Bakstenen gebouw met veelvuldig gebruik van hardsteen. Voorgevel gemarkeerd door drielichten en deurtravee uitgebouwd als tuitgevel³³.

³³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Hoekhuis met de A. Baertsoenkaai, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/20203> (geraadpleegd op 12 januari 2017).

3.3.2.12 Orthofoto's

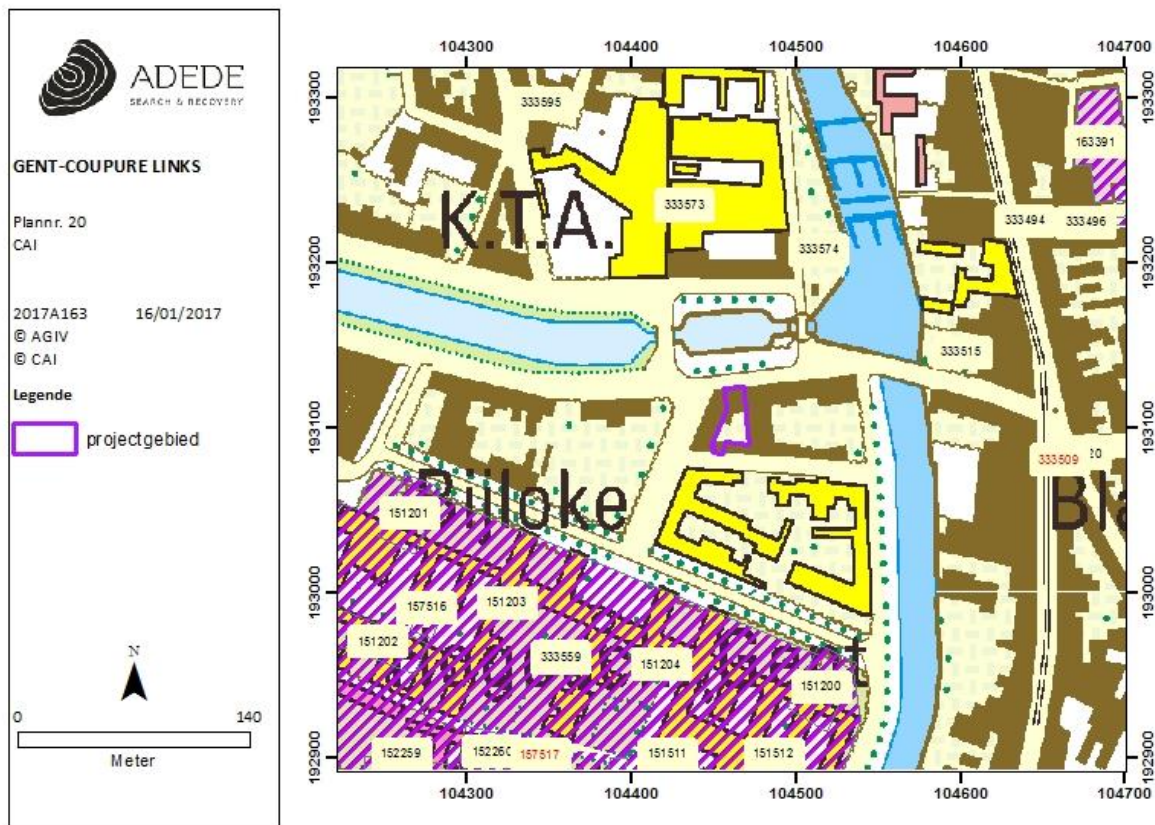

Figuur 25. Aanduiding onderzoeksgebied op de luchtfoto uit 2000 - 2003

De orthofoto's die beschikbaar zijn voor oudere periodes worden gekenmerkt door een afwezigheid van detail waardoor een interpretatie aan de hand van deze foto's niet kan gemaakt worden. De eerste luchtfoto die een waarneming toelaat is deze uit 2000-2003. Hierop lijkt de situatie dezelfde te zijn als de huidige.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

Binnen het onderzoeksgebied is tot op heden nog geen archeologisch (voor)onderzoek met ingreep in de bodem uitgevoerd. In de onmiddellijke en ruimere omgeving van het projectgebied zijn wel een aantal CAI-meldingen die op het Geoportaal van de Centraal Archeologische Inventaris (CAI) terug te vinden zijn.

Figuur 26. Aanduiding onderzoeksgebied op de CAI

Het probleem dat zich stelt met betrekking tot deze CAI Meldingen is dat zij niet relevant zijn voor het onderzoeksgebied. Het leeuwendeel van deze meldingen handelen over de Bijloke en het gebruik van die site tijdens de tweede wereldoorlog waarbij zij fungeerde als schuilplaats en bebouwd werd met bunkers. Andere getuigen dan weer van een bewoning en occupatie uit de middeleeuwen, wat reeds duidelijk blijkt aan de hand van het geraadpleegde kaartmateriaal.

CAI Locatie 333574

Ter hoogte van Coupure rechts werd er een losse vondst ontdekt, meerbepaald een scherf aardewerk uit de Late Middeleeuwen³⁴.

CAI Locatie 333573

Ter Hoogte van de Lindelei 38, aan Coupure Rechts werden restanten in Doornikse Kalksteen ontdekt. Deze werden gedateerd in de Late middeleeuwen³⁵.

³⁴ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/333574>

³⁵ <https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/333573>

CAI Locatie 333515

Hier werden resten aangetroffen van opslagplaatsen in baksteen, mogelijks een restant van de kelder van een wachthuisje.

4 Besluit

4.1 Besluit gespecialiseerd publiek

4.1.1 Archeologische waardering

De vraagstelling naar archeologische restanten binnen de contouren van het onderzoeksgebied is tweeledig waarbij de aanleg van de Coupure in de 18^e eeuw een kantelpunt is.

Betreffende de periode voor deze aanleg werd aan de hand van de geraadpleegde kaarten duidelijk dat er zich binnen het onderzoeksgebied geen bebouwing voorgedaan heeft en dat het gebied in gebruik was als akker- en weiland, zelfs boomgaard. Voor oudere periodes kunnen aan de hand van deze kaarten geen uitspraken gedaan, maar er zijn geen indicaties om de afwezigheid van oudere sporen aan te nemen.

Na de aanleg van de Coupure in 1751 lijkt heeft het onderzoeksgebied nog een vijftwintigtal jaar dienst gedaan als landbouwterrein. In 1778 werd het Keizerlijk Entrepot gebouwd, deels binnen de contouren van het onderzoeksgebied. Dit is de eerste bebouwing na de aanleg van de Coupure. Deze heeft in 1866 plaats gemaakt voor de huidige bebouwing.

Naar oudere periodes toe is er geen specifieke verwachting afgeleid uit het bureauonderzoek, doch kan de afwezigheid van restanten niet aangenomen worden. De verschillende bovenbeschreven ingrepen die plaatsgevonden hebben zullen mogelijke oudere restanten grondig verstoord hebben.

4.1.2 Potentieel op kennisvermeerdering

Het potentieel op kennisvermeerdering wordt echter laag ingeschat, het bureauonderzoek heeft met zekerheid de aanwezigheid van tot op heden nog weinig beschreven bouwwerken (Keizerlijk Entrepot, supra) aangetoond. De huidige bebouwing is een opvolger van dit depot waardoor er zich een opeenstapeling van verschillende bouwfases binnen de contouren hebben voorgedaan. Doordat het huidige gebouw onderkelderd is tot op reeds grote diepte en deze bouwwerken binnen dezelfde locatie aan de Coupure Links gebouwd zijn, is de kans op het aantreffen van restanten van dit Keizerlijk Entrepot eerder laag.

Het aantreffen van oudere bewonings – en occupatiesporen wordt eveneens laag ingeschat omdat deze door reeds twee verschillende bouwfases zullen verstoord zijn. Ter hoogte van de tuin lijken zich geen bouwwerken voorgedaan te hebben waardoor een voorzichtige verwachting zich kan richten tot het aantreffen van ambachtelijke activiteiten met betrekking tot het gebruik als boomgaard.

4.1.3 Afweging noodzakelijk onderzoek

Het bureauonderzoek uitgevoerd door ADEDE bvba heeft aangetoond dat er een lage verwachting bestaat naar het aantreffen van archeologische restanten binnen de contouren van het onderzoeksgebied. De voornaamste reden is de reeds veroorzaakte verstoring door de aanleg van het 19^e eeuwse gebouw dat tevens niet gesloopt zal worden. Door de geplande ingrepen zal het potentiële bodemarchief echter integraal verstoord worden ter hoogte van de bestaande binnentuin. Aan de hand van de hoogteprofielen echter kan aangenomen worden dat deze reeds verstoord werd. Anderzijds wordt er geen specifieke verwachting geponeerd ter hoogte van de binnentuin zoals in 3.5.2 beschreven.

In de Code van Goede Praktijk worden verschillende achtereenvolgende onderzoeksmethodes voorgesteld teneinde de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

Volgens de CGP, “§5.3 Bepalen van de onderzoeksstrategie” dienen vier criteria in overweging genomen te worden voor het bepalen van de verdere onderzoeksstrategie: Mogelijk, nuttig, schadelijk en noodzakelijk. Hoewel vervolgonderzoek noodzakelijk wordt geacht, zijn niet alle mogelijke onderzoekstechnieken noodzakelijk uit te voeren.

Om de verstoringsgraad van de bodem ter hoogte van het onderzoeksgebied na te gaan kan een landschappelijk bodemonderzoek uitgevoerd worden ter hoogte van de geplande werken. Dit dient te gebeuren met het oog op het vaststellen van de opbouw en ontstaansgeschiedenis van de ondergrond en het landschap. Aan de hand van een verkennend en/of waarderend archeologisch booronderzoek kan de aanwezigheid en de staat van mogelijk aanwezige archeologische sporen worden nagegaan. Gezien de verharding van het terrein is een booronderzoek hier niet opportuun omdat moet overgestapt worden op mechanisch boren wat de kostprijs de hoogte injaagt, een landschappelijk bodemonderzoek verschaft tevens niet voldoende informatie voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen. Hetzelfde geldt voor een verkennend en/of waarderend archeologisch booronderzoek. een bijkomende reden is dat dit onderzoek zijn potentieel ten volle benut op steentijdsites, aangezien hier geen specifieke verwachting naar bestaat, dient er gekeken te worden naar andere methodieken. Geofysisch onderzoek (GPR) biedt mogelijkheden om een zicht te krijgen in de verticale bodemopbouw en mogelijk aanwezige massieve resten zonder een ingreep in de bodem uit te voeren. Met behulp van magnetometrie kunnen ook metalen objecten in de bodem worden opgespoord. Geofysisch onderzoek heeft echter als nadeel de hoge kostprijs, die hier niet opweegt tegenover de mogelijke hieruit voortvloeiende kenniswinst, alsook de complexe verwerking van de gegevens en het feit dat de verkregen data tevens door bijkomend veldwerk, met bodemingrepen, dient gestaafd te worden.

Een laatste mogelijkheid om de diepte van het archeologische niveau te bepalen is door middel van proefsleuven en/of -putten. Hierdoor kan tevens een inzicht verkregen worden in de aard, en staat, van de eventueel aanwezige resten in het projectgebied en de verstoringsgraad van de bodem. Hoewel we ons in stedelijke context bevinden, is er geen specifieke verwachting naar de aanwezigheid van bebouwing binnen de contouren van het onderzoeksgebied waardoor proefsleuven meer wenselijk zouden zijn. De daaruit voortvloeiende informatie echter kan niet in ruimere context bestudeerd worden waardoor de kenniswinst nihil wordt waardoor de kostprijs van deze methode niet kan verantwoord worden. Hierdoor acht ADEDE bvba het niet noodzakelijk om verder vooronderzoek uit te voeren.

4.1.4 Samenvatting

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige vergunningsaanvraag voor het project gelegen te Coupure Links 53 heeft ADEDE bvba in opdracht van de bouwheer een archeologienota opgesteld. Op het terrein zal een ondergrondse parking gerealiseerd worden die zijn toegang kent via een autolift. De totale oppervlakte van deze ingreep bedraagt ongeveer 320m². Daarnaast zal ook de bestaande kelder verdiept worden tot 90 cm onder het bestaande niveau over een oppervlakte van 140m². De geplande ingrepen zullen bijgevolg het potentiële bodemarchief integraal verstoren. Op basis van historische, cartografische, landschappelijke en geologische gegevens werd het projectgebied onderzocht naar potentieel aanwezig cultuurhistorisch erfgoed. Aan de hand van de geraadpleegde bronnen werd aangetoond dat het kennisvermeerderingspotentieel laag is. Na het maken van een kosten-baten analyse en teruggekoppeld aan de geplande ingrepen acht ADEDE bvba verder (voor)onderzoek met ingreep in de bodem niet nodig omdat de kosten niet in verhouding zijn met het uit het onderzoek voortvloeiende kennisvermeerderingspotentieel.

4.2 Besluit breed publiek

Zie §4.1.4.

5 Bibliografie

Bogaert C., Lanclus K. & Verbeeck M. met medewerking van Linters A. 1979: Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Stad Gent, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 4NB (2 delen), Brussel - Gent.

Capiteyn A., L. Charles & M.C. Laleman, Historische atlas van Gent. Een visie op verleden en toekomst, Amsterdam, 2007, p. 26-27.

Charles, L., Laleman, M. Lievois, D. & Steurbaut P., Van walsites en speelhoven, Het vrije Gent van Jacques Horenbault (1619, Gent, 2008.

Declercq G. (red.) 1997: Ganda & Blandinium. De Gentse abdijen van Sint-Pieters en Sint-Baafs, Gent.

Declercq G. & Laleman M.C. 2010: Archeologie van de stedelijke ruimte. In: Boone M. & Deneckere G. (red.), Gent. Stad van alle tijden, Gent, 18-49.

Laleman M.C. et al., Het Panoramisch Gezicht op Gent 1534, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis & Oudheidkunde te Gent, nr. 68, 2014, Gent, p. 166 - 168.

P. Jacobs, M. De Ceukelaire, W. De Breuck & G. De Moor, Toelichtingen bij de Geologische kaart van België (Vlaams Gewest): Kaartblad 22 Gent, Brussel, 1996, p. 27.

S. Vermeire, G. De Moor, Adams R., Quartairgeologische Kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad (22) Gent (1/50.000), Brussel, 1999.

<https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/333574>

<https://cai.onroenderfgoed.be/locatie/333573>

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: Hoekhuis met de A. Baertsoenkaai, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/20203> (geraadpleegd op 12 januari 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: Sint-Pietersabdij en Sint-Pieterskerk, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/21199> (geraadpleegd op 19 december 2016).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: Coupure en omgeving, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301346> (geraadpleegd op 12 januari 2017).

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2017: Burgerhuis, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/20208> (geraadpleegd op 11 januari 2017).

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Map_of_Ghent_by_Saurel.jpg

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Ghent_by_Louis_De_Vreese_in_1799.jpg

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Map_of_Ghent_by_M._Seutter_and_J.M._Probst,_1780.jpg

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Hires_1534_STAM_GENT.jpg

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Ghent_by_Jacob_Van_Deventer,_BN_1.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/37/Braun_Gent_UBHD.jpg

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_oude_kaarten_van_Gent#/media/File:Map_of_Ghent_by_Jacques_Horenbault.jpg

http://www.ngi.be/Common/ferraris_nl.pdf

<http://dov.vlaanderen.be>

<https://beeldbank.stad.gent/index.php/image/watch/5f8c034d2934432b9d761064119242b819dd5afbde344d8c9e97489305bc672473e834083c4438758470101a0c>

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.....	- 21 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	- 22 -
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.....	- 23 -
Figuur 4. Aanduiding onderzoeksgebied op de tertiair geologische kaart.....	- 24 -
Figuur 5. Aanduiding onderzoeksgebied op de Quartair geologische kaart	- 26 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 27 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.....	- 28 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.....	- 29 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 30 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	- 31 -
Figuur 11. Sint-Agnetabrug en het Entrpepot.....	- 34 -
Figuur 12. Zicht op de Verlorenkostbrug.....	- 35 -
Figuur 13. Detail . Detail van het Panoramisch Zicht op Gent, 1534 met aanduiding van het projectgebied.....	- 36 -
Figuur 14. Detail. Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Deventer.	- 38 -
Figuur 15. Detail van Civitates Orbis Terrarum met aanduiding van het projectgebied	- 39 -
Figuur 16. Detail van de kaart van Horenbault met aanduiding van het projectgebied.....	- 40 -
Figuur 17. Detail Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Sanderus.....	- 41 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.....	- 42 -
Figuur 19. Detail van de kaart van M. Seutter en J.M. Probst met aanduiding onderzoeksgebied..	- 43 -
Figuur 20. Detail van Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections met aanduiding onderzoeksgebied	- 44 -
Figuur 21. Het Keizerlijk Entrepot, links afgebeeld	- 45 -
Figuur 22. Aanduiding onderzoeksgebied op de Vandermaelenkaart.....	- 46 -
Figuur 23. Detail van de kaart van Saurel.....	- 47 -
Figuur 24. Situering van het projectgebied op de kaart Ministerie Van Openbare Werken en Wederopbouw.....	- 48 -
Figuur 25. Aanduiding onderzoeksgebied op de luchtfoto uit 2000 - 2003.....	- 49 -
Figuur 26. Aanduiding onderzoeksgebied op de CAI	- 50 -

7 Bijlagen

Bijlage 1: Bestaande toestand

Bijlage 2: Geplande toestand

8 Plannenlijst

Plannr.	Beschrijving	Schaal	Wijze vervaardiging	Datum aanmaak
0001	Projectgebied op topografische kaart	1:1	digitaal	16/01/2017
0002	Projectgebied op orthofoto uit 2015	1:1	digitaal	16/01/2017
0003	Projectgebied op kadasterkaart	1:1	digitaal	16/01/2017
0004	Plan van gekende verstoringen	1:1	digitaal	16/01/2017
0005	Inplantingsplan kelderverdieping bestaande toestand	1:1	digitaal	16/01/2017
0006	Inplantingsplan kelderverdieping geplande toestand	1:1	digitaal	16/01/2017
0007	Projectgebied op digitaal hoogtemodel Vlaanderen II, digitaal terreinmodel, raster 1m	1:1	digitaal	16/01/2017
0008	Projectgebied op digitaal hoogtemodel Vlaanderen II, digitaal terreinmodel, raster 1m (detail)	1:1	digitaal	16/01/2017
0009	Projectgebied op de tertiair geologische kaart	1:50000	digitaal	16/01/2017
0010	Projectgebied op de quartair geologische kaart	1:200000	digitaal	16/01/2017
0011	Projectgebied op de bodemtypekaart	1:1	digitaal	16/01/2017
0012	Projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart per perceel (2016)	1:1	digitaal	16/01/2017
0013	Projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart der Vlaamse gemeenten	1:1	digitaal	16/01/2017
0014	Projectgebied op het bodemgebruiksbestand (opname 2001)	1:1	digitaal	16/01/2017
0015	Projectgebied op het gewestplan	1:1	digitaal	16/01/2017
0016	Projectgebied op de Ferraris-kaart	1:11520	analoog	16/01/2017
0017	Projectgebied op de topografische kaart van Vandermaelen	1:20000	analoog	16/01/2017
0018	Projectgebied op de topografische kaart van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw	1:5000	analoog	16/01/2017
0019	Projectgebied op luchtfoto uit de periode 2000-2003	1:1	digitaal	16/01/2017
0020	CAI-meldingen ten opzichte van het projectgebied	1:1	digitaal	16/01/2017
0021	Situering van het Panoramisch Zicht op Gent, 1534 met aanduiding van het projectgebied	onbekend	analoog	17/01/2017
0022	Detail Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Deventer	Onbekend	analoog	17/01/2017
0023	Detail van Civitates Orbis Terrarum met aanduiding van het projectgebied	Onbekend	analoog	17/01/2017
0024	Detail van de kaart van Horenbault met aanduiding van het projectgebied	onbekend	analoog	17/01/2017
0025	Detail Situering van het onderzoeksgebied op de kaart van Sanderus	onbekend	analoog	17/01/2017
0026	Detail van de kaart van M. Seutter en J.M. Probst met aanduiding onderzoeksgebied	onbekend	analoog	17/01/2017
0027	Detail van Plan routier de la ville et commune de Gand divisé en six sections met aanduiding onderzoeksgebied	onbekend	analoog	17/01/2017
0028	Detail van de kaart van Saurel	onbekend	analoog	17/01/2017